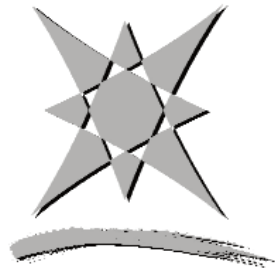

KÖZGAZDÁSZ FÓRUM

Forum Economic
Economist's Forum

Tartalomjegyzék

SOMAI JÓZSEF

Kőváry László halálának 100. évfordulójára 3

SZÉKELY IMRE

A hazai nyugdíjak emelésének makrogazdasági hatásai. Az egyensúly megőrzésének
lehetséges lépései 7

NAGY ÁGNES – VARGA CSILLA

A Román Nemzeti Bank szerepe az EU-csatlakozás folyamatában 19

PETE ISTVÁN

Nemzeti szabványok a belső audit terén 35

FARKAS ZOLTÁN

Pap István életútja és munkássága 49

HUNYADI ATTILA – SOMAI JÓZSEF

Könyvbemutató: *Szövetkezetek Erdélyben és Európában* 61

PÁSZTOR CSABA

Újdonságok a gazdasági és pénzügyi jogszabályozásban LII. rész 69

RMKT-hírek 73

A lap tartalmának román és angol nyelvű kivonata és tartalomjegyzéke 75

Kőváry László halálának 100. évfordulójára — Mementó —

A kolozsvári történész – statisztikus Kőváry László 1819. július 7-én született Tordán.

Tanulmányait szülővárosában az unitárius algimnáziumban kezdte és a kolozsvári unitárius kollégiumban folytatta. Jogot végzett 1842-ben, majd a jogi gyakorlatot Marosvásárhelyen végezte a királyi táblán. A szabadságharc kitörésekor *Ellenőr* címmel politikai lapot indított Kolozsváron. 1848 júniusában az országos statisztikai hivatalhoz nevezték ki titkárnak. A honvédelmi kormány októberben Erdélybe küldte az erdélyi sereg hadi tudósítójaként Bem seregéhez. A szabadságharc leverése után hiába rejtőzködött, mert elfogták, de a marosvásárhelyi, majd a kolozsvári né-

hány hónapos fogság után kegyelmet kapott. Kiszabadulása után Pestre költözött, a *Pesti Napló* munkatársa lett, azonban nem sokáig maradhatott ott, mivel politikai magatartása miatt a katonai kormány letartóztatta és Kolozsvárra internáltatta. Itt megnősült, és jelentős tudományos munkásságával, Kolozsvár városi gazdálkodásában való hatékony részvételével, maradandó nyomot hagyó tevékenységével közéletünk, tudomány- és kultúrtörténetünk kiemelkedő személyiségévé vált. Kolozsváron halt meg 1907. szeptember 25-én, síremléke a Házsongárdi temetőben található.

Kőváry László azok közé tartozik, akiknek műveire gyakran hivatkoznak a szakemberek, hisz több mint 40 önálló, könyv alakban megjelent műve mellett több száz cikke, tanulmánya, közleménye jelent meg. Kolozsvári közéleti munkássága során kitűnik gazdasági érdeklődése.

Az első magyar biztosítótársaság felállítása alkalmával ennek kolozsvári főügynöke lett, majd a Kolozsvárt létrejött Victoria biztosítótársaság egyik igazgatói állását foglalta el; ettől kezdődően a biztosítási irodalom meghonosítása foglalkoztatta. A 70-es években megírta a biztosítás *Encyclopaediáját* négy kötetben, melynek I. kötete a biztosítás bibliographiáját, történetét, politikáját, matematikai elméletét, a biztosítási ágak rendszerét foglalja magában. Magyarul és német fordításban egy része kéziratban maradt, de franciául pályázott vele a párizsi akadémiánál, ahol azt 1883. november 10-én dicséretre méltatták; III. kötetének első

felét *Életbiztosítás rendszere* címmel 1884-ben nyomtatásban is kiadta. 1883. május 17-én a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. Ekkor visszatért történeti tanulmányaihoz.

Házassága gyermektelen maradt; ezért minden erejét a társadalmi térre fordította. Mint Kolozsvár tiszteletbeli főjegyzője s a virilis-bizottsági tagja, részt vett a város szépészeti s közgazdasági viszonyai előmozdításában, a befásítási s temetőbizottság elnöke lett, ezenkívül mint a sétatér igazgatója, a városi elöljáróság közgazdasági előadója, takarékpénztári igazgató, az unitárius főgimnázium egyik felügyelőjeként is működött. Emellett a vasúti alkalmazottak lakásviszonyainak javítása is foglalkoztatta. Megoldása az volt, hogy az 1880-as évek elején a Fellegvár dombjának északi lejtőjén saját tulajdonából 50 000 m² területet parcelláztatott fel, s így jött létre a Kőváry-telep öt utcával és száz házzal, melyet törlesztés mellett jutányosan a vasutasok tulajdonába bocsátott.

A XIX. század erdélyi művelődéstörténetének egyik legjelentősebb egyénisége volt. Nevét az olvasóközönség elsősorban történelmi munkái révén ismeri. Megírta az erdélyi fejedelemség történetét, bemutatta Erdély régiségeit, az egykor élt neves családok múltját, leszármazását (genealógiáját), a fejedelmi korszak családi szokásait, viseleteit, és a kortárs, a szemtanú hitelességével számolt be és emlékezett az 1848/49-es forradalom és szabadságharc erdélyi eseményeiről, történéseiről. Mint történész a XIX. században formálódó társadalomkutatás, a szociográfia, szociológia erdélyi előfutára volt.

Kőváry László Kolozsvár köztisztviselőben álló polgára, utazó, statisztikus, néprajztudós, családtörténész, lapszerkesztő-kiadó, régész, közgazdász, városgazda, Habsburg-ellenes összeesküvő, újságíró, politikus, műemlék-felügyelő, biztosítási szakember, tankönyvszerző, irodalomtörténész, történetíró, történetfilozófus tudós egyénisége, a város minden jelentős eseményének tevékeny részese volt. A biztosítótársaság megalapításában játszott szerepe mellett 1885-ben az Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület, az EMKE egyik alapító tagja, majd három évvel később az Erdélyi Irodalmi Társaság alapítói között is ott találjuk.

A reformeszmék és gondolatok lelkes pártolója volt. Munkásságára és magatartására Széchenyi, Kossuth és Wesselényi eszméi erősen hatottak. Brassai Sámuel személyes támogatását élvezte, akinek a bátorítása nyomán 1847-ben jelenik meg *Erdélyország statisztikája* című munkája, mely leginkább megalapozza hírnevét. Ebből a több éves gyűjtőmunkából megismerhetjük Erdély földrajzi helyzetét, altalajkincseit, növény- és állatvilágát, népességét, iparát, mezőgazdaságát, kereskedelmét, a tudomány és művelődés állapotát stb. Ez a munkája akár napjainkban is használható gazdaságtörténeti adatokkal szolgál a kutatóknak.

A hatkötetes *Erdély története* (1847), *Magyarország története* (1905) és *Erdélyország*

statisztikája (1847) főbb művei mellett több gazdasági jellegű munkája jelent meg: *Erdély földe ritkaságai* (1853), *Biztosítási Évkönyv* (1870), *A magyar és osztrák megszűnt, működő és keletkező biztosító társaságok történeti és statisztikai átnézete* (1870), *Kolozsvár szabad kir. város lakosai az 1869–70. népszámlálás szerint. Elnöki jelentés* (1870), *A megyei és országos állami biztosítás rendszere* (1871), *Az életbiztosítás mint legbiztosabb tőkeszerzés népszerű ismertetése* (1871), *A kölcsönös segélypénztárak és gondoskodó intézetek nálunk és külföldön* (1877), *A vasutasok kötelező baleset biztosítása behozatala érdekében emlékirat* (1880), *A kolozsvári kisegítő első 25 éve* (1883), *Az életbiztosítás rendszere* (1884).

Művei és kisebb-nagyobb írásai tartalmuknál és mondanivalójuknál fogva most is időszerűek. Tudományos munkáival és a közért való cselekedeteivel nemcsak a tudományt szolgálta, hanem rendíthetetlenül a társadalom jobbítására törekedett.

Irodalomjegyzék

Egyed Ákos: Kőváry László közgazdasági nézetei. In: *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából*. RMKT, Kolozsvár, 2001

Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. Arcanum, Budapest, 2000

[www.hu.wikipedia.org/wiki/Kőváry_László](http://www.hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B3v%C3%A1ry_L%C3%A1szl%C3%B3)

A hazai nyugdíjak emelésének makrogazdasági hatásai. Az egyensúly megőrzésének lehetséges lépései

SZÉKELY IMRE

Romániában az elmúlt 8–9 évben jelentős gazdasági változás zajlott le. A gazdasági szerkezetváltoztatás nyomán jelentősebb teret nyert a magánszféra, és ezen belül is főleg a külföldi magánszféra. A külföldi működő tőke beáramlása nyomán nemcsak új munkahelyek jöttek létre, hanem olyan szervezeti és munkakultúra honosult meg, amelyet nem lehet már az országból kivinni. A befektetések jelentős munkatermelékenység-növekedést idéztek elő, aminek következtében egyensúlyi körülmények között növekedhetett a hazai reálbér. Ha csupán lejben számoljuk a reálbérek változását, a növekedés így is jelentős, 7 év alatt a nettó reálbér közel megduplázódott (2000 és 2006 között a reálbér 80%-kal növekedett). A lej/euró reál-árfolyam 32%-os erősödése miatt a reálbérek növekedése euró alapon számolva még jelentősebb (a fenti időszak alatt euró alapon számolva a reálbérek 160%-kal növekedtek.) Még akkor is, ha a fenti átlagnövekedések nem egyformán oszlanak meg az egyének között, általános érvényű (kisebb vagy nagyobb) élet-színvonal-növekedésnek lehetünk tanúi.

Mi történt ez idő alatt a nyugdíj jövedelmekkel? A kérdést – ha nem is pontosan ebben a formában – a kormányzati erők is feltették, hisz júliusban napvilágot látott egy olyan törvénymódosítás, melyek értelmében a 2008-as évi nyugdíjpont értéke legalább 37,5%-a, a 2009-es és ezt követő éveké pedig legalább 45%-a kell legyen a társadalombiztosítási költségvetés megalapozásánál használt bruttó átlagbérnek.

Jelen cikk arra próbál választ keresni, hogy milyen előnyei és milyen hátrányai vannak a nyugdíjpont magasabb szinten való rögzítésének. Ugyanakkor azt is vizsgáljuk, hogy a döntésnek milyen makrogazdasági hatásai vannak. A teljesebb válasz érdekében előbb megvizsgáljuk, hogy az imént leírt gazdasági fellendülési periódusban hogyan alakult a nyugdíj reál- és relatív értéke hazánkban.

1. A nyugdíjak alakulása 2001 és 2006 között

A múlt évtizedben elkezdett hazai reformok között szerepelt (és szerepel még napjainkban is) a nyugdíjrendszer átalakítása. Romániában nyilvánvalóvá vált számos más európai országhoz hasonlóan, hogy az akkori felosztó-kirovó rendszer hosszú távon nem működtethető. Az életfeltételek javulása az átlag életkor jelentős emelkedését

idézte elő. Ugyanakkor a korábbi évtizedek születési rátáinak a csökkenése fokozatosan növelte az eltartott/alkalmazott arányt. Mivel a felosztó-kirovó nyugdíjrendszerben a mindenkori nyugdíjak nem a korábbi befizetések tőkésített értéke alapján dől el, hanem a folyó befizetések alapján, ezért a fenti arány csökkenése veszélybe sodorta az adott nyugdíjérték mellett a rendszer hosszú távú egyensúlyát. A lehetséges lépések között szerepelhet a nyugdíjak csökkentése, az egy alkalmazottra számított járulékok emelése, a kedvezményezettek számának a relatív csökkentése vagy legalábbis a kedvezményezettek száma növekedésének visszafogása, a nyugdíjak más állami bevételekből történő finanszírozása.

Ebbe a reformfolyamatba illeszthető a 2000 folyamán megjelent 19-es törvénybe foglalt fokozatos nyugdíjkorhatár-emelés. Ugyanez a törvény tartalmazza a nyugdíjpontrendszer szabályozását is. A nyugdíjpont a nyugdíjak olyan mértékegysége, amely nem függ az árszínvonal változásától. Egy személy nyugdíjpontja az összes éves nyugdíjpont összegének és a standard járulékfizetési időnek a hányadosa. A standard járulékfizetési idő minden személy esetében egyforma. A törvény életbelépésekor ez az idő 30 év, illetve 25 év volt a férfiak, illetve a nők esetében. Ez az érték 2014-re fokozatosan mindkét esetben 5–5 évvel emelkedik. Az éves nyugdíjpontok a havi nyugdíjpontok összegének $1/12$ -e. A havi nyugdíjpontot az adott hónap összes járulékfizetési kötelezettség alá eső jövedelmének és az adott havi bruttó átlagbérnek az aránya adja meg. Mindemellett a hét évvel ezelőtt megjelent törvény már tartalmazott olyan előírást is, ami a nyugdíjpont lejben kifejezett értékét rögzítette az átlagos bruttó bérhez.

Jó-e az, ha létezik egy ilyen rögzített arány? Az arány rögzítésének kétségtelenül vannak előnyei. Egy ilyen lépés a nyugdíjasok számára biztosítja azt, hogy nyugdíjuk relatíve szinten maradjon. Ez nem feltétlenül a nyugdíjak reálértékének a megőrzését jelenti – reálbércsökkenés esetén a nyugdíjak reálértékének is csökkennie kell, csupán biztosítja, hogy például a nyugdíjasok jövedelmei ne növekedhessenek lassabban, mint a bérek. Egy ilyen rendszernek indirekt előnyei is vannak. Pártpolitikai szintéren időnként (főleg választások előtt) heves viták témája lehet a nyugdíj mértéke. A politikai pártok igyekezete, hogy megtalálják a nyugdíjasok hangját, érthető, hisz a választójogú lakosság közel egyharmadát teszi ki ez a társadalmi csoport. Amennyiben a nyugdíj/bér arány rögzítése széleskörű megegyezés tárgyát képezi, a nyugdíjak mértékének kérdése kevésbé lehet pártpolitikai csatározások témája. Ez a rendszer stabilitását segítheti elő. Azért nem állíthatjuk, hogy az arány léte teljesen kiszűrné ezt a lehetőséget, mert az

arány mértéke ugyanúgy téma lehet. Ezért is szükséges a nyugdíjreform során más pillérek bevezetése.

Az arány rögzítésének nemcsak előnyei lehetnek, hanem hátrányai is. Különböző társadalmi változások, amelyek jelentősen megváltoztatják az eltartott/alkalmazott arányt, szükségessé tehetik, hogy hasonló módon alkalmazkodjon a nyugdíj/bér arány is. Ez utóbbi arány rögzített volta merevséget visz a rendszerbe, megnehezíti (vagy lehetetlenné teszi) az automatikus alkalmazkodást a társadalmi változásokhoz. Hasonló problémával nézünk szembe akkor is, ha a nyugdíj/bér arány eleve magas szinten van megállapítva. Természetesen a nyugdíj/bér arányt bármikor ki lehet igazítani, de a gyakori kiigazítások értelmetlenné teszik ennek a rendszernek a létét.

1. sz. táblázat. Az állami biztosításból származó nyugdíjak változása

Év	Nyugdíjasok száma (éves átlag)	Átlag nyugdíj (lej)	Átlag nyugdíj reálváltozása az előző évhez képest (%)	Nyugdíjpont értéke (lej)	Átlag nyugdíj (nyugdíjpont)
2001	4 425 789	130,51	–	171,63	0,76
2002	4 535 295	163,49	7,47	206,7	0,79
2003	4 569 946	187,04	0,3	239,64	0,78
2004	4 596 522	232,11	15	276,45	0,84
2005	4 610 568	267,01	6,43	295,56	0,9
2006	4 633 027	311,31	11,72	323	0,96

Forrás: CNPAS, saját számítások

Az 1. sz. táblázat az állami biztosítottak nyugdíjának alakulását mutatja be. Ezek az adatok nem tartalmazzák a mezőgazdasági nyugdíjasokat és az ők jövedelmeit.

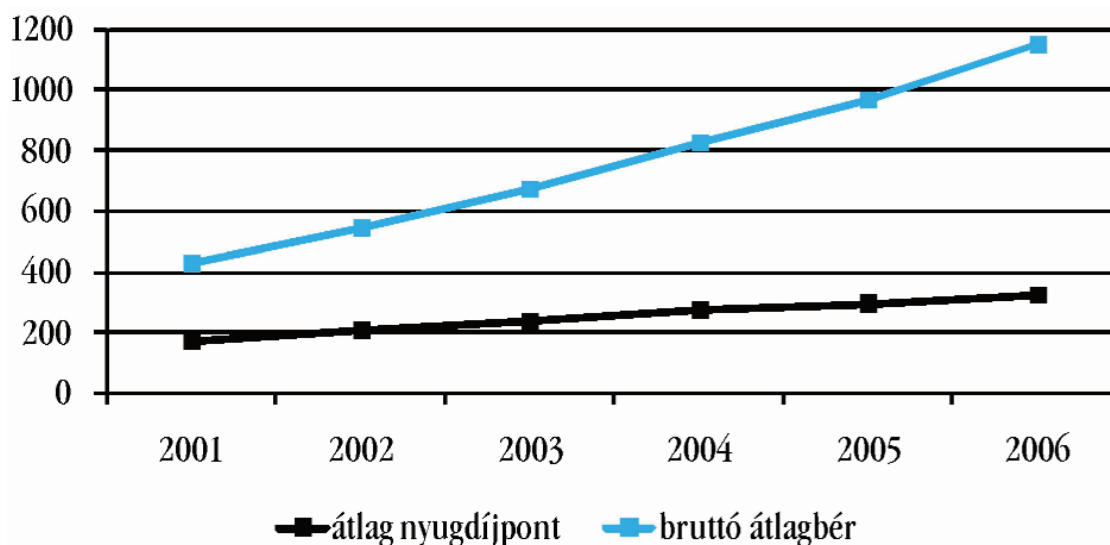
A táblázat adatai alapján megállapíthatjuk, hogy hazánkban folyamatosan nő a nyugdíjasok száma. Ennek ellenére a gazdasági fellendülés idején az átlag nyugdíj reálértéke folyamatosan nőtt, 7 év alatt összesen 47,4%-kal. A 2000-es évek elején a nyugdíjpontban kifejezett átlag nyugdíj relatív stabilitást mutatott, majd a nyugdíjpontok újraszámolásával 0,9 fölé emelkedett.

2. sz. táblázat. A nyugdíjpont/bruttó bérarányt érintő változtatások

Jogi rendelkezés	A jogi rendelkezés megszületésének időpontja	A nyugdíjpontra vonatkozó rendelkezés
19-es törvény	2000. március 17.	A nyugdíjpont a bruttó átlagbér legalább 45%-a kell legyen
41-es sürgősségi kormányrendelet	2000. április 27.	A nyugdíjpont a bruttó átlagbér legfennebb 45%-a kell legyen
49-es sürgősségi kormányrendelet	2001. március 29.	A nyugdíjpont a bruttó átlagbér legfennebb 50%-a kell legyen
59-es sürgősségi kormányrendelet	2004. augusztus 26.	A nyugdíjpont a bruttó átlagbér legalább 30%-a, legfennebb 50%-a kell legyen, az aktualizálás mértéke egyenlő a tervezett inflációval
46-os sürgősségi kormányrendelet	2006. június 28.	A nyugdíjpont a bruttó átlagbér legalább 30%-a, legfennebb 50%-a kell legyen, az aktualizálás mértéke legalább a tervezett inflációt fedi
250-es törvény	2007. július 19.	2008-tól a nyugdíjpont a bruttó átlagbér legalább 37,5%-a, 2009-től legalább 45%-a

Forrás: Hivatalos Közlöny, www.cdep.ro

A 2000/19-es törvény eredetileg a nyugdíjpont/bruttó bér arányt legalább 45%-ban alapította meg. A törvény első változtatásai már egy hónap után megjelentek és érintették ezt az kérdést is. A 2. sz. táblázat a kérdéses arányra vonatkozó változtatásokat mutatja be.

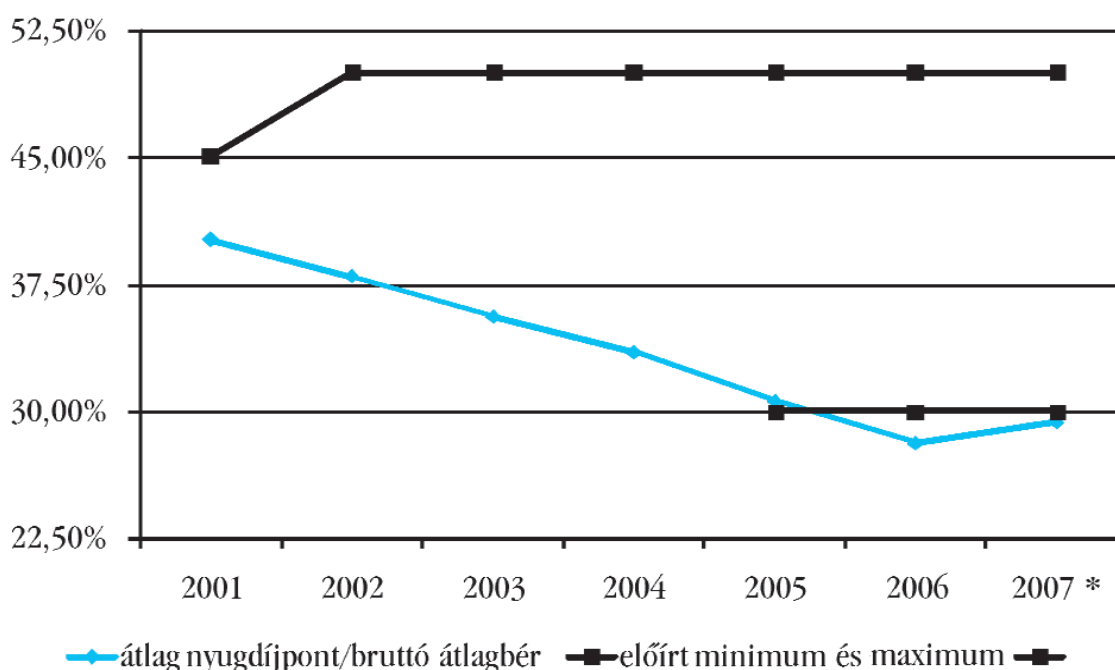

Forrás: CNPAS, saját számítások

1. ábra. A bruttó átlagbér és az átlag nyugdíjpont alakulása

Az 1. sz. ábra az átlagos nyugdíjpont és a bruttó átlagbér alakulását vizsgálja. A vizsgált időszak alatt a bruttó átlagbér gyorsabb ütemben növekedett, mint a nyugdíjpont éves átlag értéke. Ennek következtében, amint a 2. sz. ábrán is látható, az átlag nyugdíjpont/bruttó átlagbér arány folyamatosan csökkent. Ugyancsak a 2. sz. ábrán láthatjuk, hogy a kérdéses arány egyetlen évben sem haladta meg a 45%-ot, a 37,5%-ot is csupán az időszak elején, 2001-ben és 2002-ben. Az ábrán ex post adatok szerepelnek. Az arány kiszámításakor a tényleges bruttó átlagbért vettük figyelembe, nem pedig a társadalombiztosítási költségvetés tervezésénél használt értéket, növelve ezáltal a mutató reprezentativitását. Ily módon a 2006-ban regisztrált, 30%-nál is kisebb tényleges arány nem jelenti azt, hogy a kormányzat nem tartotta volna be az előírásokat. A költségvetés tervezésénél használt bruttó átlagbér kismértékben eltér a tényleges bruttó átlagbértől.

Ezen szám adatok ismeretében megállapíthatjuk, hogy merész tervnek bizonyul már a 2008-as nyugdíjpontemelés is (37,5%-ra), nemhogy a 2009-es (45%-ra).

* az első öt hónap adatai alapján

Forrás: CNPAS, saját számítások

2. ábra. Az átlag nyugdíjpont/bruttó átlagbér arány alakulása az előírásokhoz viszonyítva

2. A relatív nyugdíjpont emelésének hatása

Milyen lehetőségei vannak a kormányzatnak, hogy a tervezett emelést úgy hajtsa végre, hogy közben megőrizze a makrogazdasági stabilitást is?

A nyugdíjbiztosítási költségvetés (a társadalombiztosítási költségvetése részeként) egyensúlya akkor teljesül, amikor:

$$Alk \times B \times k \times t \times = Nysz \times NY \times P, \text{ ahol}$$

Alk – alkalmazottak száma,

B – bruttó átlagbér,

k – korrekciós koeficiens,

t – társadalombiztosítási járulékkulcs,

Nysz – nyugdíjasok átlagos száma,

NY – átlag nyugdíj nyugdíjpontokban kifejezve és

P – nyugdíjpont értéke lejben.

A korrekciós koeficiens bevezetésére azért van szükség, mert a nyugdíjjárulékot nem a teljes bruttó bérre köteles fizetni a biztosított, illetve vannak olyan jövedelmek is, amelyek nem esnek a járulékfizetési kötelezettség alá. Az átlagbér ötszörösét meghaladó jövedelem után nem kell nyugdíjjárulékot fizetni. Mivel azon jövedelmek mértéke, amely nem járulékköteles, csekély, becsléseink szerint ennek a koeficiensnek a mértéke 0,95 körül van.

A fenti egyenletet átrendezve kapjuk, hogy:

$$\frac{P}{B} = \frac{Alk}{Nysz} \times \frac{1}{NY} \times k \times t .$$

A kapott összefüggésből kitűnik, hogy elméletileg mit tehet a kormányzat akkor, ha a nyugdíjpont/bruttó átlagbér arányt (P/B) növelni szeretné úgy, hogy közben a társadalombiztosítási költségvetés egyensúlya is megmaradjon:

– növelnie kellene az alkalmazott/nyugdíjas arányt, a korrekciós koeficienset vagy a társadalombiztosítási járulékkulcsot,

– csökkentenie kellene a nyugdíjpontokban kifejezett nyugdíjat.

A fenti elméleti lehetőségek közül kettővel eleve nem számolhatunk, hisz szinte lehetetlen megvalósítani. Az alkalmazott/nyugdíjas arány évek óta folyamatosan csökken. Az előrejelzések alapján nem várható ennek a trendnek a megváltozása. A nyugdíjpontban kifejezett nyugdíj csökkenése szintén lehetetlen. Rövid távon, amint az 1. sz. táblázatban is bemutattuk, ez az érték növekedett. Még ha hosszabb távon becsülnénk is a nyugdíjpontban kifejezett nyugdíj alakulását, legfeljebb azt tapasztalnánk, hogy ez az érték nem változik, nemhogy csökken.

Ekképpen két lehetősége marad a kormányzatnak: vagy megemeli a járulékkulcsot, vagy a korrekciós koeficiens értékét, oly módon, hogy más jövedelmek esetén is előírja a járú-

lékfizetési kötelezettséget. Bármilyen kombinációban is választja a kormányzat, a járulékfizetési kötelezettség emelése csökkenti a gazdasági hatékonyságot.

A nyugdíjpont megemeléséből fakadó többletkiadásokat külső forrásokból is lehet finanszírozni. Akkor, amikor a társadalombiztosítási költségvetés bevételi és kiadási oldala nem egyezik meg, a hiányt lehet az állami költségvetésből pótolni. Ennek a műveletnek viszont az államháztartás egészére nincs hatása. A nyugdíjemelésből fakadó többletkiadás egyensúlyromboló hatása nem tüntethető el. Ilyen körülmények között a lehetőség arra nyílik meg, hogy a kormányzat más adókat (is) emeljen, vagy/és esetleg más kiadásokat csökkentsen az egyensúly megőrzése céljából.

A nyugdíjemelésnek az aggregált keresletre gyakorolt hatását a következő egyenlet segítségével vizsgáljuk:

$$AD = C + I + G + GI + NX, \text{ ahol}$$

AD – aggregált kereslet (amely adott árszínvonal mellett az Y-t, vagyis az összreáljövedelmet adja meg),

C – magánfogyasztás,

I – beruházási javak kereslete,

G – közösségi fogyasztás,

GI – közösségi beruházás,

NX – nettó export.

A magánfogyasztás modellezésére a Mankiw (1999) által használt egyenletet alkalmazzuk, mely szerint

$$C = C_0 + MPC(Y-T), \text{ ahol}$$

C_0 – a magánfogyasztásnak azon része, mely jövedelemtől független,

MPC – fogyasztási határhajlandóság,

Y – összjövedelem,

T – adók összessége.

Ebben a modellben a nyugdíjakat transzfereknek tekintjük, amelyeket negatív adóként is fel lehet fogni. Ily módon sem a G-be, sem a GI-be nem tartoznak bele.

Amennyiben a nyugdíjemelést azonos mértékű adóemelés is követi, rövid távon az aggregált kereslet növekedésével nem kell számolnunk, a két hatás kioltja egymást.

Mivel a hosszú távú összkibocsátást (vagy összreáljövedelmet) a reálgazdaság változói határozzák meg – munkatényező mennyisége és minősége, tőkeellátottság, technológiai fejlettség –, a nyugdíjemelés hatása eltérő lehet. Az adónövelés csökkentheti a munkaerő kínálatát, ceteris paribus a kibocsátás csökkenése miatt csökkenhet az összjövedelem. Tehát

még az egyensúlymegőrző, de többletfogyasztási kiadásokat eszközölő (expanzív) kormányzati politikának is negatív hatása van a hosszú távú gazdasági növekedésre.

Ha a nyugdíjmelést a közösségi fogyasztás csökkenése kíséri, akkor az aggregált kereslet változása szempontjából fontos a közösségi fogyasztás csökkenésének mértéke is. Ugyanis ha minden 1 lejnyi nyugdíjmelést 1 lejnyi közösségi fogyasztáscsökkenés követ, akkor az ország teljes fogyasztása csökken, teljes megtakarítása pedig nő. Ennek az az oka, hogy a nyugdíjasok a többletjövedelmüket nem teljes egészében fordítják magánfogyasztásra, hanem egy részét megtakarítják. Ennek a hatása függ a fogyasztási, illetve megtakarítási határhajlandóság mértékétől. Másképpen fogalmazva, ha a kormányzat nem kívánja befolyásolni az aggregált keresletet, akkor 1 lejnyi nyugdíjmelést 1 lejnél kisebb mértékű közösségi fogyasztás-visszafogás ellensúlyozhat. Az azonos mértékű nyugdíjmelésnek és közösségi fogyasztás-visszafogásnak tehát hosszú távon pozitív hatásai vannak a gazdasági növekedésre, mivel ilyen körülmények között növekednek a megtakarítások, amelyek a hazai vagy külföldi befektetéseken keresztül többletjövedelmeket generálnak a jövőben.

A nyugdíjak relatív emelésével párhuzamosan az állam csökkentheti az állami beruházásokra fordított kiadásait. Annak ellenére, hogy ebben az esetben is igaz, hogy az 1 lejnyi nyugdíjmelést kompenzálhat 1 lejnél kevesebb állami beruházás (GI) csökkenés is (az aggregált kereslet változatlansága szempontjából), mégis a hosszú távú növekedésre gyakorolt hatás negatív. Ennek oka, hogy a jövedelemnövekedésből fakadó megtakarításnövekedéssel együttjáró magánberuházás növekedés mértéke alulmarad a közösségi beruházás csökkenésének.

Amennyiben a kormányzat a nyugdíjmeléssel egyidejűleg nem csökkenti az aggregált kereslet más komponenseit, zárt gazdaságban fennállna az infláció veszélye. Egy olyan nyitott gazdaságban viszont, amilyen Románia is, ennek az egyensúlytalanságnak nem feltétlenül kell rövid távon az árszínvonal emelkedésében megjelennie. Az alkalmazkodás megtörténhet a külgazdasági szektoron keresztül is, amely a folyó fizetési mérleg hiányának növekedésében nyilvánul meg. Mindaddig, amíg ez a többlethiány finanszírozható, addig a hazai pénz nem értékelődik le, és nem keletkezik inflációs nyomás a piacon. Ilyen szempontból Románia kedvező helyzetben van, hisz a gazdasági felzárkózásból fakadóan a hazai pénzen folyamatosan felerősödési nyomás van. A folyamat viszont nem feltétlenül egyirányú.

A továbbiakban három forgatókönyv alapján végzett becslés számeredményeit szeretnénk összehasonlítani. A három forgatókönyv elemei a következők:

- a) A nyugdíjpont/bruttó átlagbér arány a változtatás előtti minimum szintjén van. Ez

megfelel a 2005–2007-es tapasztalatoknak. A nyugdíjpont/bruttó átlagbér arány értéke ebben az esetben: 30% (Kód: min.).

b) A nyugdíjpont/bruttó átlagbér arány a vizsgált periódus átlagszintjén van. A nyugdíjpont/bruttó átlagbér arány értéke 34% (Kód: átl.).

c) A nyugdíjpont/bruttó átlagbér arány a változtatás utáni minimum szintjén van. A nyugdíjpont/bruttó átlagbér arány értéke ebben az esetben: 2008-ban 37,5%, 2009-től 45%. (Kód: mód.).

Mindhárom esetre más feltételezések érvényesek:

– becslésénél azonos ütemű, a korábbi időszakhoz képest lassúbb átlagbér-növekedést feltételezünk;

– a nyugdíjasok száma évente 15 000-rel nő;

– a nyugdíjpontban kifejezett átlagnyugdíj évente 0,01 ponttal növekszik, mivel a rendszerből belépők egyéni pontszáma átlagban nagyobb a jelenlegi átlagnál is és a rendszerből kilépő személyek átlagánál is;

– a becslés öt évet tartalmaz és a 2008–2012-es periódusra terjed ki.

A végzett számításokat a mellékelt táblázatban mutatjuk be.

A 3. sz. táblázat azt szemlélteti, hogy milyen többletterhet ró egy adott mértékű relatív nyugdíjemelést egy másik állapothoz képest.

3. táblázat. Államháztartásra rótt többletterhet a vizsgált változatok szerint

- millió lej -

	2008	2009	2010	2011	2012	Összesen
Módosított változat – 30%-os arány	5644	12 324	13 630	15 132	16 586	63 316
Az adott év becsült GDP-jének %-ban	1,47%	2,86%	2,82%	2,80%	2,74%	2,59%
34%-os változat – 30%-os változat	3010	3286	3635	4035	4423	18 389
Az adott év becsült GDP-jének %-ban	0,78%	0,76%	0,75%	0,75%	0,73%	0,75%

Forrás: saját számítások

A kapott számeredmények alapján megállapíthatjuk, hogy a többletterhet növekedése főleg 2009-től kezdődik. Öt éven keresztül az államháztartás módosításból fakadó többletkiadása összesen 63,3 milliárd lejre (közel 20 milliárd euróra) rúg. Ez átlagban az öt év alatt évi 2,59%-os GDP arányos többletterhet jelent.

Indokolt-e egy ilyen méretű nyugdíjemelést, amely ekkora terhet ró az államháztartás egészére és a jövőbeli növekedési kilátásokra? A válasz szempontjából fontos kihangsúlyozni

azt, hogy ha a relatív nyugdíjban semmiféle változás sem következett volna be, akkor is a reálnyugdíj értéke ezen öt év alatt várhatóan több mint egyharmadával nőtt volna. A jelzett növekedés a 34%-os nyugdíjpont/bruttó átlagbér arány mellett több mint 50%-os, míg a módosítás forgatókönyve szerint a reálnyugdíj megduplázódik. A kérdés eldöntése nem a leíró közgazdaságtan feladata. Szubjektív, saját értékítéleteken alapulnak az egyedi válaszok. Ebben a válaszsorban a szerző véleménye, hogy túlzott mértékű nyugdíjemelésre kerül sor. Látványos eredményeket lehetett volna (lehetne) elérni a reálnyugdíj-emelés területén már a 34%-os arány alkalmazásával is, amely az államháztartást kevésbé terhelte volna meg. Erre a régi szabályozás is lehetőséget biztosított volna. Ebben az esetben a többletteleher GDP arányosan „csupán” évi 0,75% lenne.

3. Következtetések

A hazai nyugdíjtörvényben előírt nyugdíjpont/bruttó átlagbér arány rögzítésének vannak előnyei és hátrányai is. A törvény előírásainak elsősorban nem az a hátránya, hogy létezik ez az arány. Az arány mértékének megállapítása egy normatív kérdés, amely a politikai hatalom szemléletét tükrözi.

Az új arány mellett, a nyugdíjrendszer egyensúlyának megőrzése végett, ceteris paribus a járulékkulcs emelésére lenne szükség, vagy a jövedelmek szélesebb körű járulékfizetési kötelezettségét kellene előírni. Előbbi viszont ellentétben van mind a meghirdetett kormányprogrammal, mind a környező országok azon szándékával, hogy a munkabéreket terhelő járulékokat csökkentsék. A járulékok relatíve azonos szinten való tartása esetén a keletkező hiányt más államháztartásbeli forrásokból is lehet pótolni, amely mellett – az egyensúly megőrzése érdekében – párhuzamosan más intézkedéseket is kell foganatosítani. Annak függvényében, hogy ezek az intézkedések milyen költségvetési tételeket és milyen mértékben érintenek, a hosszú távú növekedésre különbözőképpen hatnak. Amennyiben adottnak tekintjük a jelenlegi nyugdíjtörvényt érintő változtatásokat és figyelembe vesszük azt is, hogy a nyugdíjrendszer második pillérének elindulásával az állami nyugdíjbiztosítási költségvetés egyre nagyobb hiánnyal fog rendelkezni (2008-ban ezen hatásból kifolyólag 210 millió euróval kisebb lesz a bevételi oldal, a következő években exponenciális növekedés várható), megítélésünk szerint a nyugdíjak relatív emeléséből fakadó hiányt is a központi költségvetés segítségével kell megoldani. Ezzel egyidejűleg csökkenteni kell azokat a kiadásokat, amelyek a közösségi fogyasztás részét képezik.

A nyugdíjemelést elsősorban azért tartjuk túlzottnak, mert ceteris paribus aláássa a jelenlegi gyors, de fenntartható növekedési pályát, ami a jövőben negatívan fog visszahatni a

nyugdíjakra is. Az elmúlt időszak jelentős reálnyugdíj-emelkedésének a forrása ez a gyors fenntartható gazdasági növekedés volt. Erre vigyázni a nyugdíjasoknak is érdeke. A nyugdíj-emelés óriási többletterhe miatt nem elképzelhetetlen, hogy a kormányzat valamikor újra lecsökkenti az alsó küszöböt. A nyugdíjasoknak elsősorban a be nem tartott ígérek okoznak csalódást, és csak másodsorban a nyugdíj tényleges mértéke. Ezért kell óvatosan ígérni.

Irodalomjegyzék

Börsch-Supan Axel – Wilke Christina: *The German Public Pension System: How it Was, How it Will Be*. Mannheim Research Institute for the Economics of Aging (MEA), Mannheim, Germany, August 2003

Mankiw Gregory (1999): *Makroökonomia*. Osiris Kiadó, Budapest

Natali David: *The Pension System: France*. Service Public Fédéral Sécurité Sociale, Paris, 2004

*** Comunicate de presă privind câștigul salarial mediu, perioada ianuarie 2000 – iunie 2007, Institutul național de statistică, www.insse.ro

*** Indicatori de pensii asigurări sociale de stat, perioada 2001 – iunie 2007, CNPAS – Casa Națională de Pensii și Alte Drepturi de Asigurări Sociale, www.cnpas.ro

*** Lege nr. 19 din 17 martie 2000 privind sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale, Hivatalos Közlöny, 140 sz./2000. április 1.

*** Lege nr. 250 din 19 iulie 2007 pentru modificarea Legii nr. 19/2000 privind sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale, Hivatalos Közlöny, 2000. július 19./486. sz.

*** Ordonanță de Urgență nr. 41 din 27 aprilie 2000 pentru modificarea și completarea Legii nr. 19/2000 privind sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale, Hivatalos Közlöny, 2000. április 27./183. sz.

*** Ordonanță de Urgență nr. 49 din 29 martie 2001 pentru modificarea și completarea Legii nr. 19/2000 privind sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale, Hivatalos Közlöny, 2001. március 30./161. sz.

*** Ordonanță de Urgență nr. 59 din 26 august 2004 pentru modificarea și completarea Legii nr. 19/2000 privind sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale, Hivatalos Közlöny, 2004. augusztus 31./804. sz.

*** Ordonanță de Urgență nr. 46 din 28 iunie 2006 pentru modificarea art. 80 alin. (1) și (2) din Legea nr. 19/2000 privind sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale, Hivatalos Közlöny, 2006. június 29./565. sz.

Melléklet: A három forgatókönyv szerinti nyugdíjakra fordított kiadások alakulása

Év	Nyugdíjasok száma	Nyugdíjpont/ bruttó átlagbér	Nyugdíjpont értéke (lej)	Bruttó átlagbér	Átlag nyugdíj (nyugdíjpontban)	Átlag nyugdíj (lej)	Nyugdíjakra fordított kiadások (millió lej)
2001	4 425 789	0,4	171,63	428	0,76	130,51	6931,43
2002	4 535 295	0,38	206,7	545	0,79	163,49	8897,95
2003	4 569 946	0,36	239,64	674	0,78	187,04	10 257,16
2004	4 596 522	0,33	276,45	826	0,84	232,11	12 802,84
2005	4 610 568	0,31	295,56	967	0,9	267,01	14 772,54
2006	4 633 027	0,28	323	1150	0,96	311,31	17 307,58
2007*	4 650 000	0,29	396,2	1350	0,93	370	20 646,00
2008 min.	4 665 000	0,3	429	1430	0,94	403	22 574,49
2008 átl.	4 665 000	0,34	486,2	1430	0,94	457	25 584,43
2008 mód.	4 665 000	0,375	536,25	1430	0,94	504	28 218,12
2009 min.	4 680 000	0,3	462	1540	0,95	439	24 648,62
2009 átl.	4 680 000	0,34	523,6	1540	0,95	497	27 935,11
2009 mód.	4 680 000	0,45	693	1540	0,95	658	36 972,94
2010 min.	4 695 000	0,3	504	1680	0,96	484	27 259,55
2010 átl.	4 695 000	0,34	571,2	1680	0,96	548	30 894,15
2010 mód.	4 695 000	0,45	756	1680	0,96	726	40 889,32
2011 min.	4 710 000	0,3	552	1840	0,97	535	30 263,07
2011 átl.	4 710 000	0,34	625,6	1840	0,97	607	34 298,14
2011 mód.	4 710 000	0,45	828	1840	0,97	803	45 394,60
2012 min.	4 725 000	0,3	597	1990	0,98	585	33 172,90
2012 átl.	4 725 000	0,34	676,6	1990	0,98	663	37 595,96
2012 mód.	4 725 000	0,45	895,5	1990	0,98	878	49 759,35
ÖSSZ.min.							137 919
ÖSSZ átl.							156 308
ÖSSZ mód.							201 234

* becsült érték

Forrás: CNPAS, INS, saját számítások

A Román Nemzeti Bank szerepe az EU-csatlakozás folyamatában

NAGY ÁGNES – VARGA CSILLA

Bevezetés

A maastrichti konvergenciakritériumok teljesítése alapvető fontosságú, mondhatni záró jellegű egy országnak az Európai Monetáris Unióhoz (EMU) való csatlakozásban. A nominális konvergenciakritériumok döntő többségéért a Központi Bank felelős, Románia esetében pedig a Román Nemzeti Bank (RNB). Így Romániának az EU-hoz és az EMU-hoz való csatlakozásában a RNB központi szerepet játszik.

Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy a volt szocialista országok, melyek 2004-ben és 2007-ben csatlakoztak az EU-hoz, milyen mértékben teljesítik a maastrichti szerződésben előírt monetáris jellegű konvergenciakritériumokat, és egymáshoz viszonyítva milyen eredményeik voltak monetáris politikájukat illetően. Annak ellenére, hogy valamikor ezen országok egy „uralom” alá tartoztak, gazdaságuk mégis különbözőképpen fejlődött az 1989-es változások után. Ennek egyik bizonyítéka az is, hogy Csehország, Magyarország, Lengyelország és Szlovákia 2004-ben csatlakozhatott az Európai Unióhoz, Románia viszont csak 2007-ben.

Módszertanilag az adatok mind a 2004-ben csatlakozott országok, mind Románia esetében a csatlakozás körüli közvetlen időszakra vonatkoznak, tehát a már csatlakozott országok esetén a 2003-as év végére és a 2004-es év elejére, míg Románia esetén a 2005-ös és 2006-os évekre, hogy ugyanazon folyamatok, események adatait lehessen értékelni. Ez azért szükséges, hogy az adatok összehasonlíthatóak legyenek, vagyis valós tartalommal rendelkezzenek az összehasonlítás során levont következtetések.

1. A Román Nemzeti Bank szerepe Romániának az Európai Unióhoz való csatlakozási folyamatában

1.1. Fő célkitűzések, cselekvési irányok

A RNB fő prioritását képezte a román bankrendszer előkészítése az EU-hoz való csatlakozás érdekében, melynek eléréséhez három nagyobb célt követett:

- a RNB a román bankrendszer fejezeteit illető tárgyalási folyamat során felvállalt kötelezettségek monitorizálásának folytatása, a kötelezettségek betartására való tekintettel,
- a RNB képviselőinek 2005 májusával kezdődően az európai intézmények struktúrái-

ban és alstruktúráiban való részvételét előkészítő folyamat megerősítése, aktív megfigyelői státusszal,

– annak a folyamatnak az előkészítése, amelynek során a RNB teljes jogú tagjává válik a Központi Bankok Európai Rendszerének (SEBC).

1.2. A RNB tevékenysége az Európai Unióhoz való csatlakozás felkészítő folyamatában

Az EU-hoz való csatlakozási felkészítés céljainak megfelelően a RNB a Románia által támogatott intézkedésekkel összhangban tett lépéseket a romániai felzárkózást illetően.¹

Ennek értelmében a RNB folyamatosan részt vett a következő tevékenységekben:

– a román banki törvénykezések harmonizálása a közösségi irányelvekkel;
 – intézményi képességeinek megerősítésében, amely a monetáris politika eszközeinek fejlesztésében és hatékonyságának növelésében, a banki felügyeleti tevékenység még hatékonyabbá tételében, a törvényes keretek megerősítésében és egy külön igazgatóság létrehozásán keresztül valósult meg, amely a csatlakozási folyamat felkészítéséért és irányításáért felelős (Európai Integráció és Külügyi Kapcsolatok Igazgatósága);

– folytatta a román hatóságok EU-csatlakozás előtti folyamatában használt főbb programatikus dokumentumok előkészítését:

- Csatlakozás előtti Gazdasági Program (Programul Economic de Preaderare) (PEP),
- Nemzeti Fejlesztési Terv 2007–2013 (Planul Național de Dezvoltare 2007–2013) (PND),
- az Európai Unióhoz való csatlakozási folyamatban elért eredményekről szóló Jelentés és ennek Addenduma,
- prioritási terv az Európai Unióhoz való csatlakozást illetően,
- a Románia–EU Társulási Bizottság (Comitetul de Asociere România-UE) ülésein bemutatott dokumentumok, amelyek a belső piacra, a tőkeáramlásra és statisztikákra, valamint gazdasági és monetáris jelenségekre vonatkoznak,
- helyzeti dokumentumok, kiegészítő helyzeti dokumentumok és pótinformációkat tartalmazó dokumentumok az uniós csatlakozás tárgyalására vonatkozó harmadik fejezetet („A szolgáltatások szabad áramlása”) illetően.

1.3. A Román Nemzeti Bank tárgyalásai Románia EU-hoz való csatlakozási folyamatában

Az Európai Unióhoz való csatlakozási szerződés keretén belül a RNB a következő három fejezet véglegesítésében vett részt:

- 3. fejezet – A szolgáltatások szabad áramlása,
- 4. fejezet – A tőke szabad áramlása,
- 11. fejezet – Gazdasági és Monetáris Unió.

¹ Kiritescu Costin: *Lumea în care și-a croit drumul Banca Națională a României*. Enciklopédia Kiadó, 2001, 235.

1.3.1. Szolgáltatások szabad áramlása

A RNB 2001-ben az úgynevezett *Helyzeti Dokumentum*ának (Document de Poziție) elkészítéséhez járult hozzá, amit utólag aktualizált két *Kiegészítő Helyzeti Dokumentummal* 2003-ban és 2004-ben, ugyanakkor kiegészített még két úgynevezett *Kiegészítő Információs Dokumentummal* a 2002-es és 2004-es év folyamán. A Románia csatlakozását illető Kormányközi Konferencián a tárgyalásokat 2004. szeptember 23-án ideiglenesen lezárták.

A. Az egyik legfontosabb lépés a közösségi aquis hitelintézeti szektorra vonatkozó részének elfogadási folyamatában az 1998/58-as banki törvény módosítása volt két lépésben:

– a 2003/485-ös törvény biztosítja a Nemzeti Bank működését szabályozó törvény harmonizálását a következő irányelvek előírásaival: 2000/12/CE, 2000/28/CE, 2000/46/CE. Ugyanakkor a román törvénykezési keretben talált helyet a 2001/24/CE irányelv előírása is a hitelintézetek felszámolását illetően.

– 2004 végén az 1998/58-as, a hitelintézetek működését szabályozó törvényt módosították a 2004/443-as törvénnyel.

B. Más fontos előrelépések a közösségi aquis átvételének folyamatában:

B.1. Ami a hitelszövetkezetek szabályozását illeti, előrelépést jelentett a 2004/122-es törvény megjelenése, ami a 2000/97-es sürgősségi kormányrendeletet módosította:

– eltörölték a vezetők és adminisztrátorok állampolgárságára, a könyvvizsgálók nemzetiségére vonatkozó korlátozásokat,

– azon hitelszövetkezeteknek, amelyek működési engedélyezési kérelmét visszautasította a Román Nemzeti Bank, lehetőséget adtak újból kérni ezen engedélyt.

A hitelszövetkezetek engedélyezési folyamatának megvalósulását a 2004/7-es normák szabályozzák.

A Román Nemzeti Bank 2004/8-as normája a hitelszövetkezetek minimális tőkeértékére és a hitelszövetkezeti hálózat minimális aggregált tőkéjére (5 millió euró) vonatkozik.

B.2. A bankok működése törvényes kereteinek a közösségi rendelkezésekkel való harmonizálása érdekében több új szabályozás jelent meg:

– 2004. 01. 22/9-es rendelet a pénzügyi garanciaszerződésekre vonatkozóan, amit a 2004. 05. 27/222-es törvényen keresztül érvényesítettek, és amely átveszi a 2002/47/CE irányelv rendelkezéseit;

– a hitelintézetek újraszervezésére és csődjére vonatkozó 2004. 01. 22/10-es rendelet, amely átveszi a 2001/24/CE irányelv előírásait.

B.3. A *Szolgáltatások szabad áramlására vonatkozó Helyzeti Dokumentum*ban felvált-

lalt kötelezettségeknek megfelelően, a RNB további rendelkezéseket dolgozott ki a banki rendszer stabilitására vonatkozóan, amelyek szervesen tartalmazzák a közösségi aquis releváns részeit:

- a saját alapok egyéni és konszolidált ellenőrzésére vonatkozó 2003/11-es normák,
- a hitelintézetek nagy kitétségükre és fizetőképességük ellenőrzésére vonatkozó 2003/12-es normák,
- az elektronikus pénzt kibocsátó intézmények befektetéseire vonatkozó 2003/14-es normák,
- a hitelintézetek működésére, szervezésére, belső ellenőrzésére, belső könyvvizsgálatokra és a jelentős kockázatok kezelésére vonatkozó 2003/17-es normák,
- a hitelintézetek tőkéjének megfelelőségére vonatkozó 2004/5-ös normák.

B.4. A 2003-as évben a RNB elindított egy, a Banki Kockázati Központ (Centrala Riscu-rilor Bancare) tevékenységére vonatkozó modernizálási folyamatot, ami a 2004/4-es szabályzatban öltött testet és 2004. szeptember 1-jétől lépett érvénybe.

Ez a szabályozás integrálja a Fizetési Incidensek Központja (Centrul Incidentelor de Plăți) adatbázisbeli adatait a Banki Kockázati Központ adatbázisának adataival.

B.5. A fizikai személyeknek adott hitelek monitorizálása végett a hitelintézetek létrehozták az úgynevezett Hitel Irodát (Biroul de Credit), amely 2004. augusztus 16-án kezdte meg működését.

B.6. A RNB egy másik állandó feladata a hitelintézetek könyvelésének, pénzügyi jelentéseinek európai standardokhoz való igazítása: az éves és konszolidált banki számlákra vonatkozó 86/635/CEE irányelvvel és a Nemzetközi Könyvelési Standardokkal harmonizált szabályozások, amelyeket az 1982/5/2001-es közpénzügyi miniszteri rendelettel fogadtak el, és amelyeket folyamatosan a teljes harmonizálásig módosítanak.

B.7. Az új tőkekövetelmények beépítése a nemzeti törvénykezésbe a Basel II javaslati szerint.

1.3.2. A tőke szabad áramlása

A „Szerződés az Európai Unióról” 56. cikkelye megtilt minden korlátozást a tagországok, valamint a tagországok és egy harmadik ország között, ami a tőkeáramlást illeti. A tőke szabad áramlása nemcsak külföldi fizetésekre és átutalásokra vonatkozik, hanem magába foglal más tulajdonátadási műveleteket is. Ugyanakkor ez a fejezet fedi le a fizetési rendszereket is (határon túli hitelátutalások, pénzmosás megelőzése).

Ami a tőke- és folyószámlaügyleteket illeti, a RNB közvetlen módon részt vett ezen fejezet tárgyalásában. Az ezen tárgykörbe tartozó kötelezettségeket a 4. Fejezetbe, a *Tőke szabad*

áramlása Helyzeti Dokumentumába és 3 Kiegészítő Helyzeti Dokumentumába foglalták.

A tőkeműveletek liberalizálása a következő elvek alapján történt:

- bemenetek előnye a kimenetekkel szemben,
- a közép- és hosszú lejáratú folyamatok előnye a rövid lejáratúakkal szemben,
- a közvetlen befektetések előnye a portfólióval szemben,
- a hitelintézetek–vállalatok–lakosság sorrend tiszteletben tartása.

Romániában a lej liberalizálására vonatkozó rendeleteket a RNB 2005/4-es Szabályzata foglalja magában, amit a 2006. szeptember 1-jei módosítással a tőkeműveletek teljes körű liberalizálását foganosították meg.²

1.3.3. Gazdasági és Monetáris Unió

Egy EU-s tagország, a CE Szerződés előírásainak megfelelően, lehet olyan tagország, amely elfogadta az eurót mint fizetőeszközt, vagy olyan tagország, amellyel szemben még korlátozások vannak érvényben a közös fizetőeszközt illetően, és amelynek jegybankja tehermentesítve van egyes kötelezettségek és jogok alól. Ennek megfelelően az Unióhoz való csatlakozás a központi bankok számára bizonyos jogi kritériumok teljesítését feltételezi, ami biztosítja a Gazdasági és Monetáris Unióban való részvételt.

Románia, a RNB által felvállalt kötelezettségeknek megfelelően – 11. Fejezet, Gazdasági és Monetáris Unió (ami a bankokra vonatkozó közösségi aquis nemzeti törvénykezésbe való átvételére és beépítésére vonatkozik) – tárgyalási folyamatában a RNB Statútumát harmonizálták az Európai Unióról szóló Szerződés, a Központi Bankok Európai Rendszer Protokolljának és az Európai Központi Bank, valamint a többi EU-s tagország központi bankjaira vonatkozó közösségi szabályozások előírásaival.

A RNB Statútumának (2004.06.28/312-es törvény) módosításai a következőket tűzte ki célul:

- a RNB egyedi célja az árak stabilitásának biztosítása,
- a RNB függetlenségének megerősítése: intézményileg, személyileg, pénzügyileg,
- a közintézmények finanszírozásának megtiltása a központi bank által.

A RNB ugyanakkor felelős a nominális konvergencia 3 kritériumának (infláció, árfolyamstabilitás, államkötvények hosszú távú kamatlábai) teljesítéséért, ahhoz, hogy Románia is az Európai Monetáris Unió tagjává válhasson. Jelenlegi monetáris politikája is ezen célt tartja szem előtt.

² www.bnr.ro, link legislatie.

2. Az árak alakulása Csehországban, Lengyelországban, Magyarországon, Szlovákiában és Romániában

Az infláció számítására két módszer használatos: a harmonizált fogyasztói árindex (HICP) és a nemzeti fogyasztói árindex (CPI). A HICP számítása arra szolgál, hogy a különböző országok összehasonlíthatókká váljanak az infláció szempontjából. A CPI-t a nemzeti statisztikai hivatalok számítják ki, míg a HICP-t a nemzeti adatok alapján az Európai Közösségek Statisztikai Hivatala (Eurostat).

A két mutató között az a leglényegesebb különbség, hogy míg a CPI csak a rezidens fogyasztók hazájukban és külföldön vásárolt javak és szolgáltatások árainak változását veszi figyelembe, addig a HICP az összes fogyasztói költséget figyelembe veszi egy ország területén, attól függetlenül, hogy a fogyasztó rezidens-e vagy sem.

A 2003 szeptemberétől 2004 augusztusáig tartó referencia-időszakban Csehországban az átlagos HICP-infláció 1,8% volt, azaz alulmaradt a 2,4%-os referenciaértékhez képest, Lengyelország 2,5%-kal éppen hogy meghaladta, míg Magyarországon és Szlovákiában jóval túllépte a 6,5%-os, illetve 8,4%-os inflációs értékekkel. Románia is a 2005 novemberétől 2006 októberéig tartó referencia-időszakában az utóbbi két országhoz hasonlóan a 6,6%-os értékkel jóval meghaladta a 2,9%-os referenciaértéket.

Több évre visszatekintve Magyarországon, Csehországban, Lengyelországban és Romániában is a fogyasztói árak inflációja általánosan lefelé irányuló tendenciát követett, csak Szlovákiáról mondható el, hogy nem követett egyértelmű tendenciát egyik irányban sem.

Csehországban az infláció az 1997. évi 8%-ról 1999-ben 1,8%-ra esett, 2000-ben kicsit megnövekedett, majd 2003-ra -0,1%-ra esett vissza, azonban ezután növekvő tendenciát mutatott.

Magyarországon a HICP infláció az 1996. évi 23,5%-ról 2002-re 5,2%-ra csökkent. A deflációs folyamat 2003 közepén megtorpant, és az infláció azóta felgyorsult.

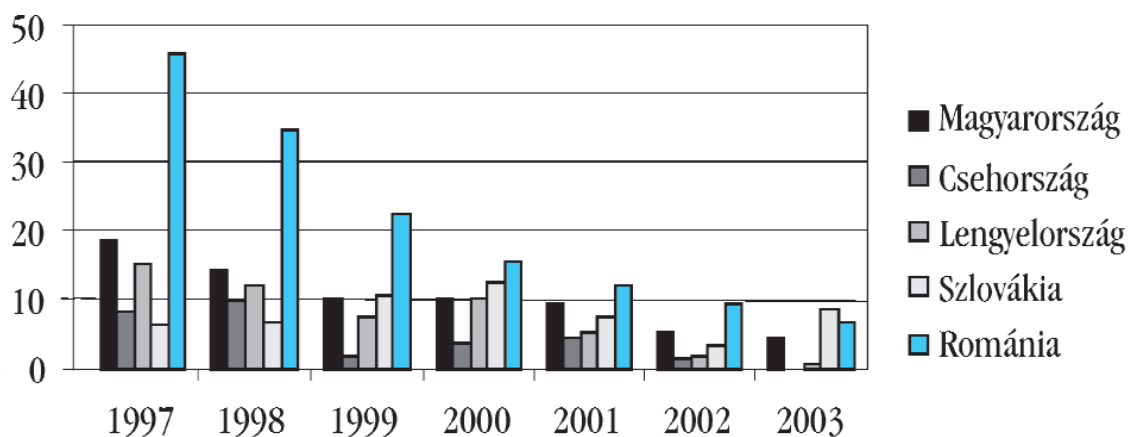
Lengyelországban az infláció 1997-ben mért 15%-os értéke 1999-re 7,2%-ra csökkent. 2000-ben ez a csökkenés átmenetileg megtorpant, amikor is az élelmiszer-, olajárak és szolgáltatások árának emelkedése miatt az infláció 10%-ra növekedett. 2001-ben a deflációs folyamat folytatódott és 2003-ra 0,7%-ra esett.

Szlovákiában a HICP-infláció kezdetben az 1996. évi 5,8%-ról 2000-re 12,2%-ra nőtt. A következő két évben 3,5%-ra csökkent, majd újra emelkedni kezdett.

Romániában az infláció az első három vizsgált országhoz, de leginkább Magyarországhoz hasonlóan egyértelmű csökkenő tendenciát követett az utóbbi években. Az 1999. évi 45,8%-os ráta 2006-ra folyamatosan 6,6%-ra csökkent, 2005-ben csökkent először 10% alá.

Érdekes módon a 2004-ben csatlakozott vizsgált országok esetében az infláció növeke-

désnek indult a csatlakozás előtti évben, Romániában viszont csökkent (de nem érte el a referenciaértéket). Mindegyik országban a dezinfláció számos fontos gazdaságpolitikai döntést tükrözött. A Cseh Köztársaság és Lengyelország 1998-tól, Magyarország 2001-től vezette be az inflációs célkövetés rendszerét. Romániában is, bár kicsit megkésve, 2005-től kezdődően a monetáris politika az inflációs célkövetés rendszere keretén belül működött, amely a Román Nemzeti Bank tevékenységének átláthatóságán és pontos inflációs célok meghatározásán alapult. Szlovákiában 1999-től az infláció alakulását a közvetett adók módosításai és a szabályozott árak költségmegtérülési szintre való emelése befolyásolta.

Forrás: Eurostat 2004, 2007 és RNB (adatok)

1. ábra. A HICP alakulása Magyarországon, Csehországban, Lengyelországban, Szlovákiában és Romániában

Mindegyik 2004-ben csatlakozott vizsgált országra érvényes, hogy a HICP-infláció növekedése elsősorban a közvetett adók és szabályozott árak emelésével, az EU-s csatlakozáshoz kapcsolódó adó- és árkiigazításokkal, másrészt az olaj- és élelmiszerárak növelésével magyarázható. Magyarországon és Lengyelországban még az árfolyam leértékelődésének a késleltetett hatása is közrejátszott.

Romániában a dezinflációs folyamat elsősorban a monetáris és fiskális politikák kombinációja pozitív hatásainak, másrészt a piaci várakozások jobbulásának és a kiskereskedelmi szektorban levő verseny növekedésének köszönhető. Ráadásul a szabályozott árak növekedése mérsékelt volt és a volatilis árak deflációja a mezőgazdasági szektorból jelentősen elősegítették az élelmiszerárak csökkenését. Azonban Romániában is lassulni kezdett a dezinfláció. Íme néhány ok:

- a belföldi kereslet növekedése a magánfogyasztás növekedése következtében (a bérek növekedése és a hitelek elterjedésének köszönhetően),
- a szabályozott árak növekedése,
- a volatilis árak növekedése egyes élelmiszerek esetén,
- a mezőgazdasági termékek árainak növekedése az árvizeknek köszönhetően,
- a Balassa–Samuelson hatás³ kiteljesedése, ami megmagyarázza a százalékos különbségeket Románia és az eurorégió között.

A csatlakozás előtti előrejelzések szerint Csehországban a fogyasztói árak inflációs rátája 2004-ben 2,8–3,2% között kellett mozogjon, míg 2005-ben 2,5–3% között. Ez növekedést jelent a 2003-as évhez képest. Ennek oka az adóreform és az árliberalizáció hatása. Lengyelországban is növekedést jeleztek előre, 2004-ben és 2005-ben 3% és 4% közötti alakulást jósoltak elsősorban a belföldi kereslet nyomása miatt. Magyarországon és Szlovákiában az előrejelzések csökkenést mutattak a 2004-es és 2005-ös évre. Magyarország esetén 2005-re 4,4–4,8% közötti inflációs rátát jeleztek előre, míg Szlovákiában 2004-re 7,6–8,2% közötti és 2005-re 3–4,5% közötti értéket jósoltak. Az utóbbi két országban a dezinflációt a közvetlen adókban történt változások közvetlen hatásának megszűnése és a béremelések várható mérséklődése kéne elősegítse. Ezen négy országban a felfelé ható inflációs kockázatot a fiskális kiegyensúlyozatlansággal, a szabályozott árak kiigazításával, a bérek alakulásával, az olaj- és élelmiszerárak emelésével hozták kapcsolatba.

Romániában is, Magyarországhoz és Szlovákiához hasonlóan, rövid távon, 2007–2009 között az inflációcsökkentési folyamat folytatódni fog, azzal a feltétellel, hogy a monetáris politikai viselkedés változatlan marad és a reálkamatoknak pozitív értékei lesznek. Ezenkívül szükség van a szabályozott árak csökkentésére, elővigyázatos bérpolitikák támogatására és a reformok folytatására, ezzel biztosítva a fenntartható dezinflációs folyamatot. Egy másik hatásos irányítási eszköz az inflációs előrejelzést illetően a nemzeti pénznem értékelése jelenlegi tendenciájának fenntartása az euróval szemben. Ez a romániai munkatermelékenység növekedése mellett lehetséges.

Románia konvergenciaprogramja szerint az ipari termelés árai csökkenni fognak a fogyasztói árakhoz viszonyítva, viszont magas szinten maradnak. A 2007-es évben a legfőbb inflációs hatás a szabályozott áraknak és az Európai Unióval kötött szerződés alapján a jövedéki adó növekedésének lesz köszönhető.

³ A felzárkózó országokban a termelékenység javulása eltérő sebességgel megy végbe a gazdaság egyes ágazataiban. A külkereskedelmi forgalomba kerülő termékeknél a termelékenység javulása nagyobb, ami nagyobb nominális bérnövekedést tesz lehetővé. A béremelkedés azonban átgűrűzik azokba az ágazatokba is, ahol a termelékenység nem növekedett. Az emiatti indokolatlan béremelkedésnek – az árszínvonal növekedésén keresztül – végső soron inflációs hatása lesz.

Amint a fentiekből észrevehettük, Románia gazdasága és gazdasági fejlődése hasonló a vizsgált országokéhoz, viszont úgy ítélem meg, hogy leginkább a magyarországi és lengyelországi gazdaságokat követi, ami az árak alakulását illeti.

3. Az árfolyam alakulása Csehországban, Lengyelországban, Magyarországon, Szlovákiában és Romániában

Lengyelországban a referencia-időszakban az árfolyam eltérése 2,5%-ot ért el, míg lefelé az eltérés legfeljebb 20,9% volt. Szlovákiában és Magyarországon ez az eltérés felfelé magasabb, 4,7, illetve 3,5% volt, míg lefelé alacsonyabb, 0,7, illetve 9,8%. Felfelé az eltérés Csehországban csak legfeljebb 0,6% volt, míg lefelé maximum 8,4%-ot tett ki. A fent említett országokhoz viszonyítva Romániában az árfolyam eltérése felfelé még magasabb volt, 10%, míg lefelé maximum 6,1%.

Árfolyamstabilitás		
	Maximális eltérés +	Maximális eltérés -
Csehország	0,6	-8,4
Lengyelország	2,5	-20,9
Magyarország	3,5	-9,8
Szlovákia	4,7	-0,7
Románia	10	-6,1

Forrás: EKB 2006

Megj: az első 4 ország referenciaidőszaka 2002. okt.1. – 2004. szept. 30., míg Románia esetén 2004. dec. 1. – 2006. nov. 30.

Magyarországon 2002 októbere és 2004 szeptembere között a forint mintegy 1,7%-kal leértékelődött az euróhoz képest. Ebben az időszakban a forint árfolyamának alakulása főként a fiskális politika bizonytalanságához és az ország külső egyensúlyával kapcsolatos aggodalmakhoz kötődött.

Az árfolyamalakulást Lengyelországban is befolyásolta a fiskális politika bizonytalansága, ezenkívül a lengyelországi és az euróövezeti kamatlábak egymáshoz közeledése és az amerikai dollárnak az euróhoz képest bekövetkezett leértékelődése is közrejátszott. Mind ezen tényezők hatására a zloty 2002 novembere és 2004 februárja között 19%-kal leértékelődött az euróhoz képest. A referencia-időszak vége felé azonban erősödött a zloty az előbb felsorolt tényezők mérséklődése, illetve megfordulása következtében.

A Cseh Köztársaságban 2002 októbere és 2004 márciusa között a korona összességében 7,5%-kal értékelődött le az euróhoz képest. Ezt a korona felértékelődését fékező törekvések, a fizetési mérleg hiányának növelése és a tőkebeáramlás csökkenése váltották ki.

Szlovákiában a referencia-időszakban a korona relatív stabil volt, ugyanakkor felértékelődése a rövid lejáratú kamatláb-különbözetekhez és a rövid távú tőke- és portfólió-befektetésekhez kapcsolódó beáramlásoknak volt köszönhető.

A fenti négy országban, kivéve Szlovákiát, a csatlakozást megelőző két évben a hazai pénznem leértékelődött az euróhoz képest, viszont Romániában a lej felértékelődött. Az országban az árfolyamváltoztatással befolyásolják az infláció alakulását, az árfolyam felértékelődése elősegíti a dezinflációs folyamatot.

2005 elején a lej erősödött és magas szinten mozgott, 3,95 lej körül. Mugur Isărescu, a RNB vezetője szerint a lej stabilitása az export és import, valamint a pénzügyi ügyletek növekedésének köszönhető és annak, hogy a RNB olyan mértékben vásárolt fel valutát a piacról, hogy nemzetközi tartalékainak mértéke optimális legyen. 2005 elejétől júniusig a nemzeti pénznem 8,86%-kal erősödött az euróval szemben. Augusztusban viszont leértékelődött, 3,4 lej körüli értékre esett. Azóta 2006 végéig a nagymértékű tőkebeáramlások (bankkölcsönök és spekuláns tőzsdbefektetők portfólióinak formájában) a lej felértékelődéséhez vezettek. A lej 9%-kal erősödött az euróval szemben, ez a szint a 15%-os értéken belül van. Figyelembe véve a termelékenységre és a közvetlen külföldi befektetésekre vonatkozó előrejelzéseket, várható lesz, hogy a lej erősödni fog az euróval szemben, ami hozzájárul Románia reál- és nominálkonvergenciája eléréséhez.

Csehországban, Magyarországon, Lengyelországban, Szlovákiában és Romániában is a hazai pénznem/euró árfolyam viszonylag nagy volatilitást mutatott a referencia-időszakban. A volatilitás egyrészt azon spekulatív alapoknak köszönhető, amelyek biztosabb piacok felé orientálódnak, mint pl. az amerikai. Később ezeken a nagy tőzsdéken veszteségeket realizáltak, ezért visszatértek a kisebb piacokra, mint pl. a román piac.

Mindegyik országnak a vizsgáltak közül az összevont folyó fizetési és tőkemérlegének együttes egyenlege folyamatosan hiányt mutatott.

Ami az árfolyam alakulását illeti, Románia nem mutat egyértelmű hasonlóságot egyik vizsgált országgal sem. Ezen államokkal ellentétben a csatlakozás előtt Romániában felértékelődött a hazai pénznem az euróval szemben, egyedül Szlovákiában történt ez még így. Az árfolyamvolatilitás mindegyik országban relatív magas volt. Románia messze elmarad a vizsgált volt szocialista országokhoz képest az áruk és szolgáltatások külkereskedelmének terén, de növekedési tendenciát mutat.

4. Állampapírok hosszú távú kamatlábának alakulása Csehországban, Lengyelországban, Magyarországon, Szlovákiában és Romániában

Amint megfigyelhetjük, az alábbi táblázatban a 2004 augusztusát megelőző 12 hónapos referencia-időszak folyamán a Cseh Köztársaságban a hosszú távú kamatlábak átlaga 4,7%-ot, Szlovákiában 5,1%-ot tett ki, tehát a referenciaérték (6,4%) alatt maradtak. Lengyelországban a kamatok 6,9%-os értékkel meghaladták, míg Magyarországon a 8,1%-os értékkel lényegesen meghaladták a referenciaértéket.

Az állampapírok hosszú távú kamatlábának alakulása (%)						
	2003. szept. – 2004. aug. átlaga	2004. máj.	2004. jún.	2004. júl.	2004. aug.	2005. aug.
Csehország	4,7	4,9	5	5,1	5	
Lengyelország	6,9	7,3	7,3	7,4	7,4	
Magyarország	8,1	8,3	8,6	8,5	8,4	
Szlovákia	5,1	5,1	5,1	5	5	
Románia						7,49

Forrás: EKB 2006

A külföldi tőkepiacokon már 2002-ben lehetőség volt 10 évre szóló euróbari államkötvények kibocsátására, viszont Romániában az infláció miatt csak 2005-ben került erre sor, azelőtt csak 5 évre szólókat bocsátottak ki. Romániában 2005 áprilisában adtak ki először 10 évre szóló államkötvényeket. Ezen kötvények kamatlába 6,75% volt, közel áll a referenciaértékhez (6,4%), kicsit meghaladja azt. Romániában az utolsó 10 évre szóló államkötvények kibocsátásakor a kamatláb 7,49% volt (2005. augusztus), ez az érték is meghaladja a referenciaértéket.

2001–2002 folyamán a hosszú távú kamatlábak a 2004-ben csatlakozott vizsgált országok mindegyikében összességében csökkenő tendenciát mutattak. Ez a folyamat elsősorban a csökkenő infláció hatását, a monetáris politika hitelességének javulását, a világnak a feltörekvő országok iránti szimpátiáját tükrözte. 2003 folyamán azonban ez a folyamat megfordult, a hosszú távú kamatlábak elkezdtek emelkedni. Szlovákiában 2003 elején az euróövezet kamatszintje felett stabilizálódtak a hosszú távú kamatlábak, ami emelkedő inflációs különbözetre utal. A Cseh Köztársaságban a hosszú távú kamatlábak 2003 közepétől tapasztalható emelkedésének legfőbb kiváltó tényezői a növekvő inflációs nyomás és a költségvetési konszolidációs intézkedések végrehajtását övező bizonytalanság. Magyarországon a hosszú távú kamatlábak 2003 júniusa óta tartó emelkedése elsősorban az elhúzódó költ-

ségvetési egyensúlytalanságnak volt köszönhető. 2004-ben először kezdtek el csökkenni, mivel a pénzügyi piacok szereplői pozitív álláspontra helyezkedtek a gazdasági egyensúlytalanságok kiigazítására irányuló új gazdaságpolitikai kezdeményezéseket illetően, viszont a referencia-időszak vége felé a kamatlábak emelkedtek. Lengyelországban a hosszú távú kamatlábak 2003 júliusában indultak növekedésnek, főként az egyre nagyobb inflációs különbségek és a növekvő költségvetési bizonytalanság miatt.

Romániában 2006-ban először tettek közzé egy egész évre szóló kötvény-kibocsátási naptárat. A tervek szerint 6 és 12 hónapos, valamint 3, 5 és 10 évre szóló kötvényeket kellett volna kiadjon az Állami Kincstár. Viszont a költségek alakulása és a költségvetési többlet miatt mindegyik tervezett licitációt érvénytelenítették. Gyakorlatilag a belföldi forrásból származó finanszírozások rövid távú kölcsönökből, az Állami Kincstár likvid eszközeinek felhasználásából állt (ezek általában a helyi, munkanélküliségi és társadalombiztosítási költségvetési többletekből származtak).

A dezinflációs folyamat előrehaladásával a befektetők bizalma nőni fog az alacsony infláció fenntarthatóságában, tehát lehetőség lesz majd hosszabb lejáratú kötvények forgalomba bocsátására. A vizsgált országokban is a csatlakozás előtt körülbelül 2–3 évvel bocsátottak először forgalomba hosszú lejáratú államkötvényeket, viszont Romániával ellentétben folyamatosan.

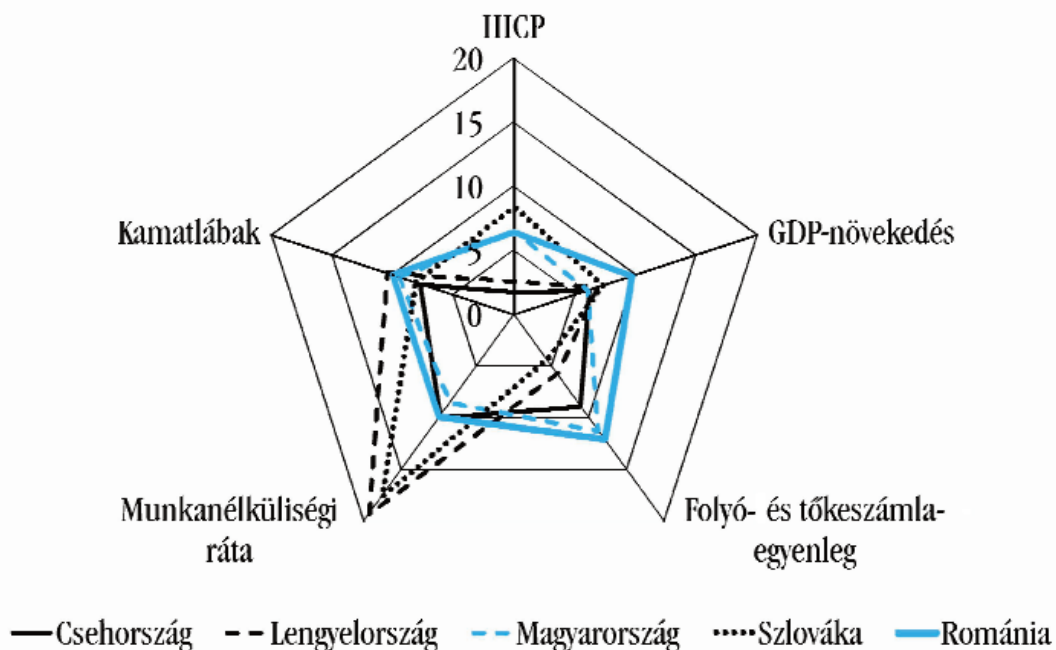
5. Következtetések

A RNB-nak kulcsszerepe volt és van Romániának az Európai Unióhoz való csatlakozásában, ugyanis közvetlenül részt vett a csatlakozási tárgyalásokban, csatlakozási dokumentumok elkészítésében, a román banki törvény közösségekkel való harmonizálásában, a felvállalt kötelezettségek teljesítésének ellenőrzésében, ugyanakkor a monetáris politika meghatározásában.

A vizsgált országok monetáris konvergenciamutatói az adott referencia-időszakokban (1–4: 2003. szept. – 2004. aug., RO: 2005. nov. – 2006. okt)				
Sorszám		HICP infláció	Árfolyamváltozás	Hosszú távú kamatláb
1.	Csehország	1,8	igen	4,9
2.	Lengyelország	2,5	nem	6,9
3.	Magyarország	6,5	igen	8,1
4.	Szlovákia	8,4	igen	5,1
5.	Románia	6,4	igen	7,49
1–4. referenciaérték		2,4	15%-os sávon belül	6,4
5. referenciaérték		2,8	15%-os sávon belül	6,2

Forrás: Eurostat 2006 és RNB

A fenti táblázatot tekintve láthatjuk, hogy a csatlakozás előtti időszakban a vizsgált országok közül egyedül csak a Cseh Köztársaság teljesítette a monetáris konvergenciakritériumok összes feltételét. Lengyelország csak nagyon kevéssel haladta meg az infláció referenciaértékét, viszont ez az egyedüli ország, amelyik nem teljesítette az árfolyamstabilitás feltételét. Szlovákia és Magyarország jóval túllépte az inflációs referenciaértéket, így történt ez Romániában is. A hosszú távú kamatlábak kritériumát csak Csehország és Szlovákia teljesítette, Magyarország, Lengyelország és Románia nem. Látható, hogy beigazolódott: annak ellenére, hogy mindegyik vizsgált ország szocialista állam volt, azért a gazdaságuk különbözőképp fejlődött. Ami ezen monetáris kritériumok teljesítését és az egyes mutatók értékét illeti a vizsgált öt országban, Románia Magyarországhoz hasonlít a legjobban.

2. ábra. A makroökonómiai helyzet pentagonja a csatlakozás előtt

A fenti ábra a csatlakozás előtti időszak makroökonómiai helyzetét foglalja össze a vizsgált országokban. Megfigyelhetjük, hogy a különböző államokban melyek azok a tényezők, amelyek problémát jelentettek a makroökonómiai stabilitás megteremtésében. Lengyelországban és Szlovákiában a magas szintű munkanélküliség okozott gondot, ezenkívül Szlovákiában az infláció értéke is magas volt, és Lengyelországban a kamatlábak is megugrottak. Csehország gazdasága viszonylag stabil volt makroökonómiai szempontból. Romániában az instabilitás legfontosabb okát a fizetési mérleg túl magas deficitjében kell keresni.

Ahhoz, hogy Románia teljesítse a nominális konvergencia monetáris kritériumainak feltételeit, a jövőben folytatnia kell dezinflációs törekvéseit, többek között a szabályozott árak csökkentésével, elővigyázatos bérpolitikával és a hazai pénznem felügyelt felértékelődésével az euróval szemben. Az árfolyam flexibilitása biztosítaná a belföldi árak stabilitását is. A munkatermelékenység növekedése és a makroökonómiai helyzet jobbulása a tőkebeáramlás növekedéséhez vezet, ami a nemzeti pénznem felértékelődését eredményezi. Ennek következtében nemcsak megfelelő árfolyampolitikára, hanem restriktív fiskális politikára is szükség van. A restriktív fiskális politika a tőkebeáramláskor elősegíti az aggregált kereslet csökkentését és az árak növekedésének mérséklését, és határt szab az árfolyam felértékelődésének, ezenkívül megnövekszik a megtakarítások értéke. Tehát jobban kellene szinkronizálni a makroökonómiai döntéseket hozó szervek közti kapcsolatot. Szükség van arra, hogy a Román Nemzeti Bank és a kormány együttműködjön annak érdekében, hogy a fiskális és a monetáris politika együttes hatása pozitív legyen.

Irodalomjegyzék

1. Berceanu Oana: *Integrare monetară europeană*. Didaktikai és Pedagógiai Kiadó, Bukarest, 2006
2. Kiritescu Costin: *Lumea în care și-a croit drumul Banca Națională a României*. Enciklopédia Kiadó, 2001
3. Lőrincné Istvánffy Hajna: *Pénzügyi integráció Európában*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2001
4. Mohsin Uhan: *Reforma sistemului bancar*. Simpozionul de istorie și civilizație bancară „Cristian Popisteanu”, 2002
5. Mugur Isărescu, *Obiectivele pe termen mediu ale politicii monetare și cursului de schimb*. Bukarest, 2005, elérhető a <http://www.bnr.ro/Ro/Prez/R20050720guv.pdf> honlapon
6. Palánkai Tibor: *Az Európai integráció gazdaságtana*. Aula Kiadó, Budapest, 2001
7. Toader Dan Mihai: *Uniunea monetară europeană*. Babeș–Bolyai Tudományegyetem, Közgazdasági Kar, 2005
8. Szemlér Tamás: *Az Európai Unió keleti bővítése és a regionális támogatások alakulása az Agenda 2000 fényében*. Budapest, 1998
9. Román Nemzeti Bank, *1999–2005, Éves Jelentés*
10. *Román Nemzeti Bank 1880–1995*, “A Román Nemzeti Bank” Gyűjteménye, Mugur Isărescu kormányzó koordinálása alatt, Bukarest, 1995
11. Az Európai Központi Bank 2004-es évi konvergenciajelentése, elérhető a www.mnb.hu/Resource.aspx?ResourceID=mnbfile&resourcename=cr2004hu honlapon
12. Az Európai Központi Bank, 2006-os évi konvergenciajelentése, elérhető a www.mnb.hu/Resource.aspx?ResourceID=mnbfile&resourcename=cr200612hu honlapon
13. Az Európai Bizottság European Economy kiadványa, 2006, elérhető a http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/forecasts_en.htm honlapon
14. Institutul European din România. *Uniunea economică și monetară*, 2005, elérhető a <http://www.ier.ro/Proiecte/Brosuri/2005/Uniunea%20economica%20si%20%20monetara.pdf> honlapon
15. *** Az Európai Unió elsődleges joga. Szerződés az Európai Unióról. Jegyzőkönyvek, 1992, elérhető a http://www.im.hu/download/eusz-eksz_eaksz_hu_04-05-01.pdf honlapon

-
16. *** Analiza comparativă între indicele armonizat și cel național al prețurilor de consum în cazul României, elérhető a http://www.bnro.ro/Ro/Studii/HICP_ICP_Romania.pdf honlapon
 17. *** Románia konvergenciaprogramja, 2007
 18. *** 312/2004-es törvény, a Román Nemzeti Bank statútumáról
 19. *** 58/1998-as banki törvény és utólagos módosításai
 20. www.bnr.ro
 21. www.curs-valorar.ro
 22. www.ecb.int
 23. www.enc.hu
 24. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
 25. <http://europa.eu>
 26. www.insse.ro

Nemzeti szabványok a belső audit terén

PETE ISTVÁN

A belső audit jelentősége az utóbbi évtizedekben ráirányította a figyelmet erre a megerősödőben levő funkcióra. Sokatmondó a következő aforizma jellegű meghatározás: „Az audit olyan, mint egy találmány; nem kell megértened még meg nem fogalmazott problémákat.” A szakszótárak némelyikének meghatározása közelebb áll a funkció mibenlétének megfogalmazásához: „A belső audit egy szervezeten belül a belső ellenőrzés kiértékelésére létrehozott funkció, amelyet független módon és megbízás alapján töltenek be. Ez a sajátos eljárás vetekszik a kockázatok felett a felelősök által gyakorolt helyes ellenőrzéssel.” Valóban a belső audit függetlensége és a belső ellenőrzés értékelése alapvetők a funkció számára.

A világgazdaság kritikus időszakainak a meghaladásában az utóbbi évtizedek során szerzett tapasztalatok, amikor a belső audit is kialakult, hozzájárultak ennek a funkciónak az átfogó és elméletileg megalapozott meghatározásához. 1999 júniusában az Institute of Internal Auditors (Belső Ellenőrök Nemzetközi Szervezete, Egyesült Államok, Kalifornia) vezetőségi megállapodása a belső audit új, nemzetközileg használatos meghatározását fogadta el, a következő tartalommal: „A belső audit egy független, objektív biztosítási és tanácsadási tevékenység, amelynek célja érték hozzáadása és egy szervezet eljárásainak a jobbítása. A belső audit segíti a szervezetet célkitűzései elérésében a kockázatkezelés, a szervezet ellenőrzése és irányítási eljárásai kiértékelésének és jobbításának szisztematikus és módszeres megközelítése által.”

Mi tette szükségessé ennek a viszonylag új funkciónak a megjelenését? A választ talán a kereskedelmi társaságok gazdasági folyamatainak a másfajta felfogásában kell keresnünk. Nicuale Feleagă professzor *Politici și opțiuni contabile (Számviteli politikák és opciók*, edit. Economică, 2002) című munkája előszavának egy párbeszéde reprodukciója és az Accounting Standard Committee (IASC) elnökének megjegyzése a pénzügyi auditra jellemző tevékenységek légkörét idézik fel. „Kanadai barátom, David Mc Conomy a kanadai és amerikai könyvelő közötti különbségre vonatkozó provokatív kérdésére megvontam a vállam, mire ő furfangosan ezt válaszolta: arra a kérdésre, hogy mennyi kettő meg kettő, a kanadai könyvelő határozottan azt feleli: négy, míg az amerikai mosollyal a szája sarkában azt kérdezi tőled: mit szeretnél, mennyi legyen?...” Sir David Tweedie, amikor arról kérdezték, mennyi az esélye, hogy az IASB megnyerje a harcot a kreatív számvitel ellen, az ő jellegzetes mo-

dorában viccel válaszolt: „Olyanok vagyunk, mint az Olimpiai Játékokon résztvevő kancsi gelyvető; lehet, hogy nem fogunk nyerni, de a közönség minden bizonnyal lélegzetvisszafojtva figyel majd.”

1. A belső audit nemzetközi szabványosítása

A belső auditorok és a belső audit szervezeti és funkcionális struktúráinak képviseletét nemzetközi szinten, amint azt említettük, az Institute of Internal Auditors (IIA) jelenti, amelyet az Egyesült Államokban hoztak létre 1941-ben. Az IIA által a belső ellenőrök számára kidolgozott szakmai normák célja az etikai és gyakorlati szabványok meghatározása, szakmai felkészítők megszervezése és a több mint 60 000 tag szakértelmének fejlesztése.

A Belső Auditorok Nemzetközi Szervezete által a belső audittal kapcsolatos felelősségekre kibocsátott irányelv megállapítja, hogy a belső auditorok funkciói a következők:

- a pénzügyi és ügyvezetési információk megbízhatóságának és teljességének ellenőrzése és az ezeknek az információknak az azonosítására, számszerűsítésére, osztályozására és jelentésére alkalmazott módszerek felülvizsgálata;

- azon politikák, tervek, eljárások, törvények, normák és szerződések tiszteletben tartása biztosítására kidolgozott rendszerek ellenőrzése, amelyek jelentős mértékben kihatnak a szervezet ügyleteire és jelentéseire, és annak megállapítása, hogy adott szervezet tiszteletben tart-e minden érvényben levő törvényes és szerződéses előírást;

- az aktívák védelmére kidolgozott eszközök felülvizsgálata és szükség esetén az aktívák meglétének ellenőrzése;

- a szervezet gazdaságosságának és hatékony forráskihasználásának értékelése;

- az ügyletek vagy programok ellenőrzése annak meghatározása céljából, hogy az eredmények összhangban vannak-e a kitűzött célokkal és az ügyletek vagy programok kivitelezése a terveknek megfelelően történik-e.

A belső auditorok célkitűzései sokkal átfogóbbak, mint a külső auditorok célkitűzései. Ez biztosítja a belső auditorok számára a szükséges rugalmasságot, hogy egy cég minden szükségletének megfeleljenek. A gazdasági szereplők között különbségek vannak, ami a belső audit mélységét és a belső auditorok által vizsgált területeket illeti.

A belső auditorokat a vállalatok alkalmazzák és tevékenységük során együttműködnek mind a pénzügyi, mind pedig az operacionális audit elvégzésében. Az audit terén betöltött szerepük érezhetően megnőtt az utóbbi két évtized során, főként számos társaság méreteinek és összetettségének megnövekedése miatt. Mivel a belső auditorok a teljes munkaidejüket egyetlen vállalatnak szánják, a vállalat ügyleteire és belső ellenőrzési

mechanizmusaira vonatkozó ismereteik sokkal mélyrehatóbbak, mint a külső auditorok által szerzett ismeretek. A belső audit feladata egy szervezet belső ellenőrzési rendszere megfelelőségének és hatékonyságának vizsgálata és értékelése, valamint az egyes alkalmazottak feladatai teljesítésének és minőségének értékelése is.

A belső audittal kapcsolatos normák (standardok) és szakmai gyakorlatok rendszerének kiépítése az egyesült államokbeli Belső Auditorok Nemzetközi Szervezetének köszönhető. Ez a szervezet nemzetközi tekintélyt szerzett ezen a területen. Az AEÁ-beli szervezet 80 ország 80 társult belső audit szervezetével együttműködésben elemzi a belső audit gyakorlatok szakmai keretének (PPF – Profesional Practices Framework) alakulását, és nyomon követi az érvényes normák és a belső audit gyakorlata közötti megfelelőséget. Pár évvel később az Útmutató Munkacsoport (Guidance Task Force) törést fedezett fel, jelentős elcsúszást a rendelkezésre álló útmutatások és a tényleges gyakorlatok között, és megállapította egy új szakmai keret szükségességét, a XXI. század kihívásainak való megfelelés érdekében. Tekintetbe véve ezt a távlatot, az a cél fogalmazódott meg, hogy az ismereten alapuló tapasztalat az útmutatások koherens rendszerébe strukturálódjon, amelynek célja az lenne, hogy népszerűsítse a szakmai fegyelmet és fejlődést, az elképzelések, metodológiák és munkavégzési technikák értelmezése és alkalmazása által. Az Útmutató Munkacsoport javaslati alapján 1999 júniusában a belső audit meghatározásával egyszerre elfogadott új szakmai gyakorlatok kerete által a szervezet azt tűzte ki célul, hogy kiterjeszti annak alkalmazási területét az egész világra, hogy ezzel világszinten hozzájáruljon a belső audit területén tevékenykedő szakemberek támogatásához. Ebben a tág térben a belső auditot eltérő környezetekben és különböző struktúrákkal és célkitűzésekkel rendelkező szervezetekben, valamint az egyes országokra jellemző jogszabályok és hagyományok megléte mellett végzik. Az auditorok ebben a számos tényező hatásának kitett környezetben teljesítik felelőségeiket, elkerülve a normák alkalmazásából adódó konfliktusokat. A gyakorlatok szakmai kerete a következő három komponens szerint strukturálódik: etikai keret és a belső audit szakmai gyakorlataira vonatkozó normák (standardok), amelyek a funkció elsőfokú problémáit tartalmazzák és kötelező érvényűek; a gyakorlati tanácsadások; a gyakorlatok támogatási tényezői. Az etikai kódex (Code of ethics) előírásainak az a célja, hogy „az etikai kultúrát népszerűsítsék” a belső audit szakmában, és biztosítsák a bizalmat annak célkitűzéseiben, mint például kockázatkezelés, ellenőrzés és irányítás. A normák, mint a PPF ugyanazon komponensének részei, a belső audit osztály által alkalmazott értékelési és számszerűsítési kritériumokat állapítják meg. Az új PPF a következő normacsoportokat tartalmazza: kompetencianormák a belső audit szolgáltatásban dolgozó szervezetekre vagy

személyekre vonatkozóan; teljesítménynormák ezeknek a szolgáltatásoknak a természetére és az értékelési kritériumokra vonatkozóan; megvalósítási normák, amelyek a sajátos helyzetekben alkalmazandó útmutatásokat tartalmazzák. Az etikai kereteken belül az auditorok az auditálási szolgáltatásokat a normáknak megfelelően nyújtják. Az etikai kódex és a normák minden, a belső audit szakmát gyakorló személyre és szervezetre nézve kötelezők, függetlenül attól, hogy azok tagjai-e vagy sem a szervezetnek.

A PPF második komponensét a szervezet által jóváhagyott és javasolt gyakorlati tanácsadás (Practice Advisories) képezi. Bár az nem kötelező, tulajdonképpen a belső audit normáinak az alkalmazási eseteit tartalmazza, bizonyos tényezők és a tevékenység végzése szerinti ágazatok szerint differenciált környezetekben. A PPF ezen komponensét a szervezet szakmai kérdésekkel foglalkozó bizottsága (The Institutes Professional Issues) vizsgálja felül vagy a Szakképesítési Útmutatást nyújtó Bizottság által kinevezett más csoport.

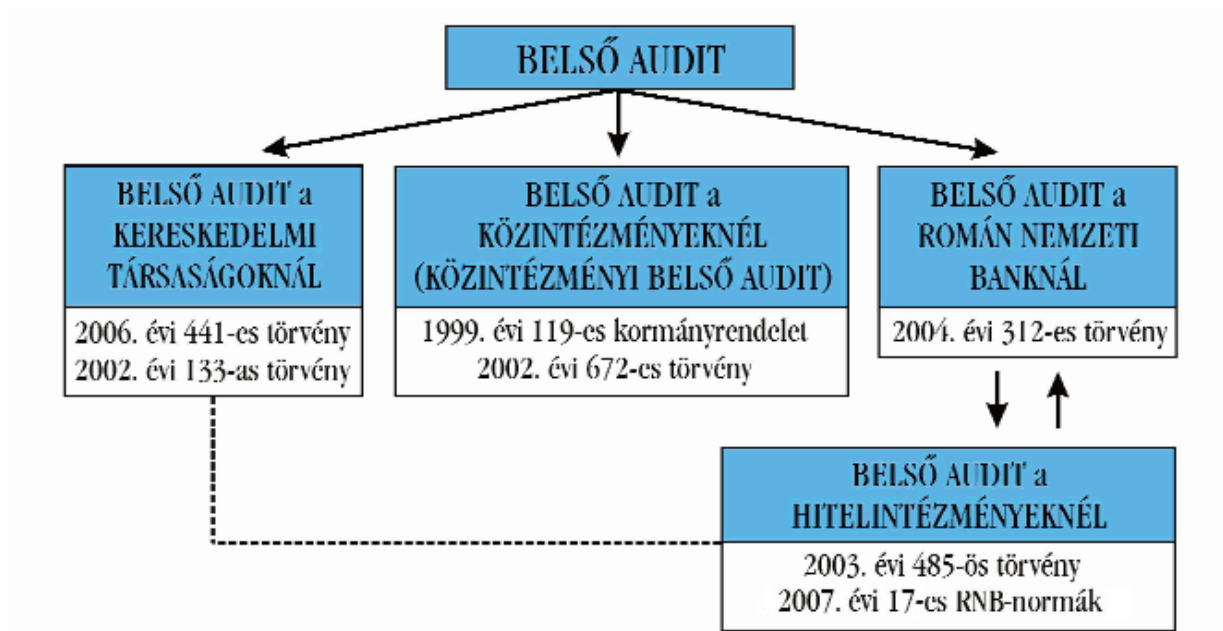
A PPF harmadik komponense a metodológiai fejlesztés és támogatás (Development and Practice Aids), és a területen végzett tudományos kutatásokat, szakkönyveket, kollokviumokat, konferenciákat, szemináriumokat és más tudományos eseményeket tartalmazza.

2. Nemzeti szabványosítás a belső audit területén

A fentiek függvényében megállapítható, hogy Romániában az audit egy teljesen új szakma. 2006-ban ünnepelték az ötéves fennállását, az első munka (a szakma modern ábécéje) címe: *Auditul financiar 2000 (A pénzügyi audit 2000)*, és a Romániai Pénzügyi Auditorok Kamarája dolgozta ki a Skóciai Számviteli Szakemberek Intézete (az IFAC – International Federation of Accountants – tagja) segítségével és engedélyezésével. A munka feltételezte az IFAC nemzetközi audit standardjainak az átvételét, ideértve a nemzetközi audit standardok általános keretét is, mint a romániai pénzügyi ellenőrzés végrehajtásának alapját, valamint a pénzügyi ellenőrzés területére alkalmazandó etikai és szakmai kódex átvételét.

A belső auditra vonatkozóan számos helyzetben nehézség merül fel az audit szolgáltatások felhasználói részéről a belső, illetve külső audit közötti különbség helyes megértésében, amelyek eltérő standardoknak felelnek meg, a belső ellenőrzés és a belső audit közötti különbség, illetve annak a ténynek a megértésében, hogy mindezen tevékenységek eredményeinek jól meghatározott felhasználói vannak. A vállalatokhoz és az állami intézményekhez társított teljes ellenőrzési eljárásrend helyes megértése kötelezővé válik az Európai Unió szabályozásának a nemzeti jogrendszerbe való teljes beépítésével.

Országunkban nagyjából négy jogszabály szabályozza a belső audit tevékenységeket. Az alábbi ábra szisztematikus formában ábrázolja a belső audit négy tevékenységi területét.

Az 1990. évi 31-es törvényt módosító és kiegészítő 2006. évi 441-es törvény a kereskedelmi társaságokra vonatkozóan a 160. cikkely 2. bekezdésében megállapítja, hogy „azok a kereskedelmi társaságok, amelyeknek az éves pénzügyi mérlegét külső, pénzügyi auditálásnak vetik alá a törvény vagy a részvényesek döntése értelmében, a belső auditot a Romániai Pénzügyi Auditorok Kamarája által kidolgozott normák szerint végzik el.” A folytatásban, a 163. cikkely 1. bekezdése szerint „az ellenőrök vagy adott esetben belső auditorok kötelezően felügyelik a társaság ügyvezetését, ellenőrzik, hogy a pénzügyi mérleg törvényszerűen és a nyilvántartásoknak megfelelően állították össze, hogy az utóbbiakat rendszeresen vezetik, és hogy a vagyoni elemek értékelése a pénzügyi mérlegek összeállítására és bemutatására kidolgozott szabályok szerint történik.” A folytatásban, ugyanazon cikkely 2. bekezdésében kimondják, hogy „az ellenőrök részletes jelentést nyújtanak be a közgyűlésnek azokról a javaslatokról, amelyeket szükségesnek vélnék a pénzügyi kimutatókra és a haszon szétosztására vonatkozóan. A belső auditorok jelentéstevési módszerét és eljárását az alapító okirat határozza meg, a szakterület szabályozásai szerint.”

Az 1990. évi 31-es törvényt módosító és kiegészítő, a kereskedelmi társaságokra vonatkozó 2006. évi 441-es törvény célja az volt, hogy tisztázza a „Pénzügyi audit, belső audit és ellenőrök” című IV. részbe foglalt három ellenőrzési struktúra viszonyát. A fentiekben említett szöveg szabályozásai alapjánál kisebb zavart észlelhetünk az ellenőrök, illetve a belső auditorok tevékenységére vonatkozóan. Egyrészt a belső auditot a pénzügyi auditálásnak alávetett vagyoni entitásokhoz társítják, másrészt azzal a megjegyzéssel találkozunk, hogy az ellenőröknek vagy a belső auditoroknak specifikus hatásköreik vannak. Ebben az utóbbi

megjegyzésben a törvény megfogalmazója hasonló pozícióra helyezi mind a feladatkör, mind a felelősségek tekintetében a belső auditorokat az ellenőrökkel. Megjegyezzük, hogy az ellenőrzés a független tevékenységek keretében zajlik, amelyet a közhasznú és autonóm jogi személyiség, a Romániai Könyvvizsgálók és Mérlegképes Könyvelők Testülete (Corpul Expertilor Contabili și Contabililor Autorizați din România) irányít (az 1995. évi 42-es törvény által jóváhagyott 1994. évi 65-ös kormányrendelet 6. cikkelye f pontja értelmében).

A kereskedelmi társaságok belső auditálását a Romániai Pénzügyi Könyvvizsgálók Kamarája szabályozza a 2002. évi 133-as törvény által módosított és kiegészített 1999. évi 75-ös kormányrendelet alapján, amely a belső audit tevékenységet a következőképpen határozza meg: „a szervezet tevékenységei összességének az objektív vizsgálati tevékenysége, amelynek a szervezeten belüli célja a kockázatkezelés, ellenőrzés és irányítási eljárások független értékelése.” Ugyanakkor a jogszabály a belső audit célkitűzéseit a következőkben határozza meg:

- ellenőrzi az auditált szervezet tevékenységeinek a megfelelőségét annak politikáival, programjaival és menedzsmentjével, a törvényes előírásokkal összhangban;
- értékeli a szervezet vezetősége által elrendelt és végrehajtott pénzügyi és nem pénzügyi ellenőrzések megfelelőségi és alkalmazási fokát, a szervezet tevékenységeinek a hatékonysága fokozása érdekében;
- ellenőrzi a szervezeten belüli valós helyzet megismerése érdekében a vezetőségnek szánt pénzügyi és nem pénzügyi adatok és információk helyességét;
- a mérlegen feltüntetett vagyoni tételek és a mérlegen kívüli vagyoni tételek védelmét és a csalás és bármely típusú veszteség megelőzési módszereinek azonosítását végzi el.

Meg kell jegyeznünk, hogy a 2002. évi 133-as törvény kimondja: azok a szervezetek, amelyeknek a pénzügyi mérlege pénzügyi auditálásnak van alávetve, kötelesek megszervezni és biztosítani a belső audit szakmai tevékenységek gyakorlását, az érvényben levő előírásoknak megfelelően.

A **közintézmények belső auditálását** a 2002. évi 672-es törvény szabályozza, amely a következőképpen határozza meg a fogalmat: „az a funkcionálisan független és objektív tevékenység, amely biztosításokat és tanácsadást nyújt a vezetőségnek a közbevételek és közkiadások megfelelő kezelése érdekében, a közintézmény tevékenységeinek tökéletesítése céljából, támogatja a közintézményt célkitűzései elérésében egy szisztematikus és módszeres megközelítés által, amely értékeli és jobbítja a kockázatkezelésen, ellenőrzésen és ügyvezetési eljárásokon alapuló irányítási rendszer hatékonyságát és eredményességét.” A „közintézmények belső pénzügyi auditálása” vonatkozásában a jogszabály azt a közszféra

belső ellenőrzésének teljes rendszerébe illeszti, amelyet a közintézmények, a kormány által megbízott más struktúrák ellenőrzési rendszerei, valamint az ellenőrzési és auditálási elvek és szabványok harmonizációjáért és érvényesítéséért felelős központi egység alkotnak.

A közintézmények belső auditálásának jogi szabályozásában sajátos helyet foglal el a közintézményi belső audit funkció támogatásának intézményes megszervezése egy sajátosságokat mutató területen. A közintézményekben végzett belső audit célja a közalapok olyan alakítása és használata, amely megfelel a törvény előírásainak és a nemzetközi normáknak. Azok a közintézmények, ahol a közbevételeket és kiadásokat, valamint a közvagyonot kezelik, több alárendeltségi szinten strukturálódnak, a felelőségek, területi szórtság és sajátos ügyletek szerint. Ezeknek a hierarchikus egységeknek a legfelsőbb szintjét a pénzügyminisztérium képezi. A közintézmények belső auditálása teljesen más helyzetben van. A rendszer mindegyik egységében közvetlen kapcsolat van az audit osztály főnöke és az intézmény vezetősége között, más, hierarchikus szintre való kiterjesztés nélkül, a függetlenség és objektivitás feltételeinek a megteremtése érdekében.

Az átfogó közzszolgálati rendszer egységének biztosítása érdekében, a törvény értelmében specifikus intézményeket hoztak létre, amelyek a függetlenség és objektivitás feltételei mellett a közintézmények minőségi belső auditálásának végrehajtását és fejlődését követik. Ebben a keretben a következő független intézetek működnek: Unitatea Centrală de Armonizare pentru Auditul Public Intern (UCAAPI – a közintézmények belső auditálását összehangoló központi egység), Comitetul pentru Audit Public Intern (CAPI – a közintézmények belső auditálási bizottsága) és az egyes szervezetek belső audit osztálya.

A közintézmények belső auditálását összehangoló központi egységet közhivatalnoki státusszal rendelkező vezérigazgató vezeti, akit a közintézmények belső auditálási bizottsága engedélyével a pénzügyminisztérium nevez ki. A törvény meghatározza a funkció betöltéséhez szükséges teljesítményeket, ezek közé tartozik a magas szintű pénzügyi és könyvvizsgálói képesítés a közintézményi belső audit terén is, valamint az etikai kódex által előírt etikai magaviselet is. Ennek az intézménynek a tevékenységi körébe tartoznak a következő megbízások:

- közintézményi belső audit stratégiák kidolgozása, irányítása és alkalmazása és ezen tevékenységek monitorizálása országos szinten;

- a közintézményi belső audit nemzetközi standardokon alapuló jogi, metodológiai és eljárási keretének kidolgozása, a vállalatirányítási kockázatokkal kapcsolatos metodológiák kidolgozása, valamint a belső auditor etikai kódexének kidolgozása;

- az eredményekről szóló jelentések rendszerének összeállítása, az éves jelentés és a ka-pott jelentések alapján összeállított szintézis összeállítása;

– országos érdekelttségű belső audit megbízások végrehajtása és annak ellenőrzése, hogy a közintézményi belső audit osztály tiszteletben tartja-e a normákat, utasításokat, és alkalmazza-e az etikai kódexet;

– kiigazító intézkedések kezdeményezése, a közintézmény vezetőségével együttműködésben;

– a közszférában tevékenykedő belső auditorok toborzási és képzési rendszerének irányítása és a közintézményi belső audit osztály főnökei kinevezésének vagy eltávolításának véleményezése;

– együttműködés a Számviteli Bírósággal és más hazai vagy külföldi közintézményekkel vagy közhatóságokkal.

A közintézmények belső auditálását összehangoló központi egység mellett létrehozták a közintézmények belső auditálási bizottságát is, egy tanácsadói testületet, amely vitát kezdeményez, elemzést, engedélyezést és véleményt bocsát ki a közintézményi belső auditálásra vonatkozóan. A bizottságra háruló összetett feladatkör ellátása érdekében a bizottságot 11 magas képesítésű, eltérő ágazatokat képviselő tag alkotja:

– a Romániai Pénzügyi Auditorok Kamarájának elnöke;

– 2 egyetemi professzor, akiknek a szakterülete a közintézményi belső audit;

– 3 szakember, akik magas képesítést szereztek a közintézményi belső audit terén;

– az UCAAPI vezérigazgatója;

– 4 szakértő más területekről (közpénzek könyvelése, jog, informatikai rendszerek).

Az elnököt a bizottság tagjai közül választják a szavazatok egyszerű többsége alapján, hároméves időtartamra.

A CAPI tagjai kinevezésének módját a kormány határozata által jóváhagyott normák szerint állapítják meg. A bizottság legfontosabb feladatai a következők:

– véleményeket vitat meg és bocsát ki a következőkről: a közintézményi belső auditra vonatkozó stratégiai fejlesztési tervek, az UCAAPI által a közintézményi belső audit területén kidolgozott alapszabályzat, az országos érdekelttségű, több ágazatot érintő közintézményi belső audit jelentések;

– megvitatja és jóváhagyja a közintézményi belső audit éves jelentést és bemutatja azt a kormánynak;

– jóváhagyja az országos érdekelttségű, több ágazatot érintő közintézményi belső audit megbízások tervét;

– elemzi a belső auditorok javaslatait, amennyiben azok és az intézmény vezetősége között véleménykülönbségek vannak, és véleményezést bocsát ki a javaslatok be nem tartásának következményeiről;

- elemzi a belső és külső audit közötti együttműködési megállapodásokat a következőkre vonatkozóan: fogalmak meghatározása, standardok használata, az auditálás során elért eredmények cseréje és az auditorok közös szakmai felkészítése;
- véleményezi az UCAAPI vezérigazgatójának kinevezését és elbocsátását.

A közintézmények belső auditálási bizottságának tagjai, az UCAAPI vezérigazgatója kivételével, nem lehetnek részei a pénzügyminisztérium struktúráinak. A közintézményi belső audit rendszer intézményes struktúrájába tartozik a közintézményi belső audit osztály is. Ezt a közintézmény vezetője vagy annak kollektív vezetői testülete szervezi meg. A kisebb, más egységeknek nem alárendelt közintézményekben az auditálást a pénzügyminisztérium közintézményi belső audit osztálya végzi el, és a szabályosság és megfelelés auditálására korlátozódik. Valamely közintézményi belső audit osztályt a hierarchikusan felsőbb szintű egység jóváhagyásával lehet fenntartani. Ha ez nem teljesül, az auditálást a felsőbb szintű egység végzi el. A közintézményi belső audit osztály közvetlenül alá van rendelve a közintézmény vezetőségének, ahol működik, az osztály vezetőjét ez utóbbi nevezi ki vagy bocsátja el, az UCAAPI engedélyével, vagy ha az egység alárendelt, a fölérendelt egység engedélyével.

A közintézményi belső audit tevékenységének a megszervezése és lefolytatása az osztály vezetőjének felelőssége alá tartozik. Ez az osztály nem vehet részt belső ellenőrzési eljárások kidolgozásában vagy auditálásnak alávetett tevékenységekben. Ugyanakkor a közintézményi belső auditor funkció összeférhetetlen a haszonra vagy jutalmazásra irányuló szakmai tevékenységgel.

A közintézményi belső audit legfontosabb feladatai a következők:

- metodológiai normákat dolgoz ki a közintézményre jellemző sajátos területeken (az UCAAPI vagy alárendelt intézmény esetében a fölérendelt intézmény engedélyezésével), valamint a közintézményi belső audit éves tervprojektjét;
- közintézményi belső audit tevékenységeket folytat, amely során ellenőrzi a közintézmény pénzügyi és ellenőrzési irányítása átláthatóságát és a kötelező normák és a szabályosság, gazdaságosság, hatékonyság és eredményesség követelményei szerinti megfelelést;
- tájékoztatja az UCAAPI-t abban az esetben, ha a közintézmény vezetősége visszautasítja a javaslatokat, valamint annak következményeiről;
- összeállítja a közintézményi belső audit éves tevékenységi beszámolóját;
- szabálytalanságok vagy lehetséges sérelmek megállapítása esetében jelentést tesz az egység vezetőségének.

A két intézmény, az UCAAPI és a CAPI közötti, valamint az ezek és az egyes közintézmények belső audit osztálya közötti függőségek többfélék és összetettek. Rendszerint az első két intézmény a belső audit funkció alapvető, lényegi kérdéseivel foglalkozik, nem a közfinanszírozási rendszer adminisztratív problémáival. Az összetettségüket meghatározza – amint már kifejtettük – egyrészt az intézményes rendszeren belüli hierarchia, másrészt a közintézményi belső auditor függetlensége, amelyet elsősorban az egység vezetőjével való közvetlen kapcsolata biztosít. A törvény által szavatolt intézményi belső audit rendszer kompatibilis mindkét vonatkozás érvényesülésével. Az UCAAPI a pénzügyminisztériumba adminisztratív és funkcionális szempontból beilleszkedő intézmény, amely közvetlen kapcsolatban van a miniszterrel. Ez az intézmény sem a hierarchia vertikálitása mentén, sem horizontálisan nem tart fenn közvetlen kapcsolatot az intézmények saját belső audit osztályaival. Ezzel szemben a közintézményi belső audit stratégiájával foglalkozik, a területen jelentkező, a tanulmányban már részletezett fejlesztési igények teljesítése érdekében. Ugyanabból a célból van szükség a közintézményi belső audit eredményeinek nyomon követésére, az egységek jelentései és az értékelések rendszerezése által.

Ezen a rendszeren belül a Közintézményi Belső Audit Bizottság is sajátos kapcsolatrendszerrel bír. Ez az intézmény elsősorban nincs alárendelve sem a pénzügyminisztériumnak, sem az UCAAPI-nak. Az egyes egységeken belüli belső audit osztályok tevékenységével szembeni önálló működését a bizottság 11 tagja szavatolja, akik hierarchikus függőségektől mentes szakemberek és szakértők. Ezek a tagok a kötelezettségeiket viták, engedélyezések, elemzések és a közintézményi belső audit jobbításáról szóló véleményezések által teljesítik. Összességében tekintve, ezek az intézmények nem akadályozzák, hanem segítik a közintézményi belső audit értékeinek a támogatását. A belső audit tevékenységek jobbításához való komoly hozzájárulást jelent különben a már említett, a korábbi jogszabályokba foglalt zavaros meghatározások kiiktatása a 672-es törvényből, amelyek szerint az auditorok a funkciójukkal összeférhetetlen döntéshozói felelősségeket vállaltak magukra, mint például a következők: a közintézményi belső audit osztály kötelezettsége, hogy megelőző pénzügyi ellenőrzési láttamozás formájában értesítse a pénzügyminisztériumot törvénytelen eljárásokról; a megbízást teljesítő csoportok kötelezettsége, hogy büntetéseket rójanak ki; valamint auditorok részvétele a javaslatok gyakorlatba ültetésében.

A belső audit kulturális közegének fejlesztéséhez rendkívüli mértékben hozzájárult a pénzügyminisztérium, amely biztosította egyes értékes, a jelen írásban idézett, az audit funkciónak szentelt és a szakemberek számára hasznos könyvek román fordításának a megjelentetését.

A hitelintézetek tevékenysége természetének és kiterjedésének, valamint a kockázatkezelés rendszerének megfelelő belső ellenőrzés iránti igény képezi a hatékony banki felügyeletre kidolgozott egyik legfőbb alapelvet, amelyet a bázeli bizottság dolgozott ki.

Ebben a szellemben az 1998. évi 58-as törvényt módosító, a banki tevékenységekre vonatkozó 2003. évi 485-ös törvény, valamint a 2004. évi 312-es törvény által módosított, a Román Nemzeti Bank státuszára vonatkozó 1998. évi 101-es törvény a Román Nemzeti Bank felelősségét határozza meg olyan normák és szabályzatok kidolgozásában, amelyek a román jogi személyiségek hitelintézeteiben, valamint a külföldi hitelintézetek fiókszervezeteiben működő hitelbizottság, a forrásirányítási bizottság, a kockázatkezelést és belső ellenőrzést és belső auditot végrehajtó bizottság felelőségeire vonatkoznak. A fenti megállapításokból kiindulva és a banki törvény módosításaiból kifolyólag a Román Nemzeti Bank (RNB) kidolgozta a 2004. évi 17-es normákat a hitelintézetek tevékenységének megszervezésére és belső ellenőrzésére és a jelentős kockázatok kezelésére, valamint a hitelintézeteken belüli belső audit tevékenységek megszervezésére és lefolytatására vonatkozóan.

A HITELINTÉZETEKEN belüli BANKI AUDIT rendszer struktúrája az alábbiakat tartalmazza:

- a hitelintézetek belső ellenőrzési rendszere;
- a hitelintézetek belső audit rendszere.

A belső audit terén a RNB 2004. évi 17-es normái a 3. cikkely q bekezdésében a nemzetközi belső audit normák szellemében a következőket mondja ki:

„A belső audit független tevékenység, amelynek a célja a hitelintézetek tevékenységének a jobbítása, vagy audit kötelezettségek teljesítése által, vagy az auditált struktúráknak/egységeknek nyújtott tanácsadási szolgáltatások által. Az audit kötelezettség-vállalás az egyesült államokbeli Belső Auditorok Intézete (IIA) által kibocsátott nemzetközi belső audit normák szerint az a tevékenység, amely a hitelintézeteken belüli kockázatkezelés megvalósítási módjának, a belső ellenőrzési rendszernek és a vezetési eljárásoknak az objektív vizsgálatából áll, és célja egyrészt ésszerű biztosíték nyújtása, hogy azok megfelelő módon működnek és lehetővé teszik a hitelintézetek által megfogalmazott célok elérését, másrészt javaslatok megfogalmazása azok tevékenysége jobbítására vonatkozóan.” Az auditált struktúrák/egységek számára nyújtott tanácsadás célja a bank általában vett rendszerei és tevékenységei jobbítása egy szisztematikus és módszeres megközelítés által, amely a kockázatkezelésen alapuló vezetési rendszert jobbjítja. A hitelintézeteknek a belső auditot abból a célból kell megszervezniük, hogy független értékelést biztosítsanak a megfogalmazott politikák és eljárások megfelelősége, valamint azok tiszteletben tartása vonatkozásában. Az országunkban zajló változások gazdag nyersanyagot szolgáltatnak a szakkutatás számára.

A közelmúltban ebben a szellemben folytatják le a bankrendszert fenyegető kockázatok megelőzését célzó belső auditálást Romániában, olyan feltételek mellett, amikor a gazdasági folyamatok nagyfokú dinamizmusa és a reform felgyorsításának szükségessége rugalmas politikát tesz szükségessé a bankszférában, valamint jelentős reakciókészséget az ellenőrzési mutatók kis értékeinek fluktuációira.

A központi bankon belüli belső auditnak főként azokra a területekre kell összpontosítania, amelyek a központi bank és más felek közötti nagy értékek transzferjét feltételezik. Ezeken a területeken az egyes specifikus tevékenységek prioritásai eltérnek a gazdasági szakterület függvényében, amelyben a központi bank kifejti a tevékenységét, és maga a bank fejlődési szakaszának függvényében.

A RNB, egy átmeneti gazdaságban működő intézet számára a prioritást egy sor alapvető eljárás kidolgozása jelenti, amelyek célja azoknak a kezdeti ügyleteknek és informatikai rendszereknek a nyomon követése, amelyek biztosítják a pénzügyi eredményekről készített jelentéseknek a nemzetközileg elismert jelentéstevesési módozatokkal való megfelelést. Hasonló módon a belső audit eljárásoknak a belső ellenőrzési rendszerek hatékonyságának elsődleges felülvizsgálatára kell korlátozódniuk.

Következtetések

Az audit felelősségei túlnyomórészt a célkitűzések megvalósításának hatékonysága kérdéseire összpontosítanak, azt elemzik, hogy a hatékonyabb forrásfelhasználás érdekében a tevékenységeket más módon is el lehetne-e végezni, valamint azt, hogy az érvényben levő szabványok és szabályozások megfelelőek-e.

A cél annak meghatározása, hogy a rendszerek és gyakorlatok összhangban vannak-e a hatékonyság elérésének célkitűzéseivel. A kiválasztott sajátos megközelítés befolyásolni fogja az audit kritériumainak a kiválasztását.

A belső audit hosszú távú stratégiai terveit a hatékonyság perspektívájából kell kidolgozni. A belső audit megtervezése magában foglalja a kockázatok és a nem hatékony eljárások következményeinek a felismerését. A belső auditor hatékonysága a tevékenység jó szervezésétől és a megfelelő humán erőforrástól, a bank más részlegeivel folytatott kommunikációtól és jó kapcsolattól függ. A belső audit osztály minőségének és hatékonyságának a jobbítása a belső audit funkció prioritásai közé tartozik. Az ismertetett legfőbb tendenciákról készített beszámolók az auditorok alapos tájékozottsága érdekében a jobb specializálódást, az audit megerősítését és a belső modellek értékelését, valamint a banki tevékenység hatékonyra tétele érdekében a kockázatokra irányuló auditálás fontosságának fokozását teszik lehetővé.

A jövőben a rendszerkockázatok lecsökkentése érdekében a kutatás arra a módra fog irányulni, ahogyan a monetáris politika összefügg az elővigyázatosság politikáival, azon feltételek mellett, amikor a belső audit értéke a bank belső szervezetségére tartozó kérdés. A célkitűzések megvalósítása a szisztematikus és fegyelmezett megközelítés által, a gazdaságos, hatékony, eredményes forrásfelhasználás az azonosított elhajlások jelentésében elkerülhetetlenül az ellenőrzési közeg teljesítményének jobbításához vezet. A belső audit hatékonysága abból a funkcióból ered, amelyet az audit megbízásokban tölt be, a gazdasági döntéshozatal eredményességének elemzéséből, és abból, hogy lehetőséget nyújt a lehetséges változatok közül az optimális változat megvalósítására a gazdaságosság és hatékonyság ötvözése által.

Irodalomjegyzék

- IASC: *Nemzetközi Számviteli Szabványok*, 2001. Romániai Pénzügyi Auditorok Kamarája
- V. Dedu: *Gestiune și audit bancar* (Banki ügyvitel és audit). Ed. pt. Stiințe Naționale, 2001
- Rusovici, A. – Cojoc, F. – Rusu, G.: *Audit financiar* (Pénzügyi audit). Ed. Monitorul Oficial, 2001
- Crăciun, Șt.: *Auditul Financiar și auditul intern, controlul financiar și expertiza contabilă* (A pénzügyi audit és a belső audit, a pénzügyi ellenőrzés és a könyvvizsgálói szakvélemény). Ed. Economică, 2004
- Nagy Ágnes: *Auditul intern în sistemul instituțiilor de credit din România* (A belső audit a romániai hitelintézetek rendszerében). Ed. Presa Universitară Clujană, 2005
- Norme profesionale ale auditului intern* (A belső audit szakmai normái). Pénzügyminisztérium, 2004
- Jaques Renard: *Teoria și practica auditului intern* (A belső audit elmélete és gyakorlata), 4. kiadás. Pénzügyminisztérium, 2003
- The Institute of Internal Auditors: *Professional Guidance*. Florida, SUA, 2004
- COSO: *Control Intern – Cadrul de lucru integrat* (Belső ellenőrzés – integrált munkakeret). 2 volume, 1994
- Standarde de audit INTOSAI* (INTOSAI audit standardok), 1998
1999. évi 75-ös kormányrendelet az audit tevékenység megszervezéséről Romániában
1999. évi 119-es kormányrendelet a belső auditról és a megelőző pénzügyi ellenőrzésről
2002. évi 672-es törvény a közintézményi belső auditról
- Az 1990. évi 31. törvényt módosító és kiegészítő, a kereskedelmi társaságokról szóló 2006. évi 441-es törvény
- OMF nr.1524/362/1998 a független auditor tevékenységéről
1999. évi 21-es törvény a pénzmosás megelőzési és felszámolási tevékenységéről
1999. évi 75-ös sürgősségi kormányrendelet a pénzügyi audit tevékenységről
1999. évi 119-es kormányrendelet a belső auditról és a megelőző pénzügyi ellenőrzésről
- Pénzügyminisztérium – Általános metodológiai normák a belső audit megszervezéséről és működéséről, a belső auditról és a megelőző pénzügyi ellenőrzésről szóló, 1999. évi 119-es kormányrendelet előírásai alapján
- Az 1999. évi 119-es kormányrendeletet módosító és kiegészítő, a belső auditról és a megelőző pénzügyi ellenőrzésről szóló 2000. évi 85-ös kormányrendelet
- Románia kormánya – a Romániai Auditorok Kamarája megszervezési és működési szabályzata 2000. július

Az 1999. évi 119-es kormányrendeletet módosító és kiegészítő, a belső auditról és a megelőző pénzügyi ellenőrzésről szóló 2001. évi 72-es kormányrendelet

2002. évi 656-os törvény a pénzmosás megelőzéséről és büntetéséről

2002. évi 78-as törvény a korrupciós cselekedetek megelőzéséről, felfedezéséről és büntetéséről

Az 1999. évi 75-ös sürgősségi kormányrendeletet módosító és kiegészítő, a pénzügyi auditra vonatkozó 2002. évi 67-es kormányrendelet

Az 1999. évi 75-ös sürgősségi kormányrendelet jóváhagyásáról szóló, pénzügyi audit tevékenységről szóló 2002. évi 133-as törvény

A belső auditor etikai kódexe, MO 595/2002

Az 1999. évi 119-es kormányrendeletet jóváhagyó, a belső auditról és a megelőző pénzügyi ellenőrzésről szóló 2002. évi 301-es törvény

2002. évi 672-es törvény a közintézményi belső auditról

Az 1998. évi 58-as törvényt módosító és kiegészítő, a banki tevékenységről szóló 2003. évi 485-ös törvény

Az 1999. évi 119-es kormányrendeletet módosító és kiegészítő, a belső auditról és a megelőző pénzügyi ellenőrzésről szóló 2003. évi 84-es törvény

Pénzügyminisztérium – Általános metodológiai normák a közintézményi belső audit tevékenység végzéséről, 2003. január

A RNB 2004. évi 17-es normája a belső ellenőrzési rendszerről, a tartalékok kezeléséről, a hitelintézeteknél végzett belső auditról

Az 1998. évi 101-es törvényt módosító és kiegészítő, a RNB státuszáról szóló 2004. évi 312-es törvény.

www.bis.org – Internal Audit in Banks, 2001

Pap István életútja és munkássága

FARKAS ZOLTÁN

Életútja

Farkas Zoltán az Osztrák–Magyar Monarchia idején látta meg a napvilágot 1915. február 23-án az Alsófehér megyei Verespatakon, ahol szülei tanítók voltak. Édesapja, Pap Sámuel, unitárius vallású székelyszentmihályi gazdálkodó családból származott. Székelykeresztúron végezte a tanítóképzőt, ahonnan Verespatakra neveztek ki. Nem ismerjük a család mozgásának pontos mozzanatait, csak következtetni lehet arra Pap István özvegyének közlései alapján. 1899–1900 körül kerültek Verespatakra, itt ismerkedtek meg és házasodhattak össze. Valószínűleg 1920 után, amikor ellenségessé vált az ottani románság hangulata és a hatóságok is meg akarták akadályozni a magyar nyelvű oktatást a Mócvidéken, 1920–21-ben kérhették áthelyezésüket a Székelyföldre. Először egy évig Székelyderzsen tanítottak, azután Alsóboldogfalván jutottak révbe.

Az elemi iskolát Alsóboldogfalván végezte, majd a székelykeresztúri Unitárius Gimnáziumban érettségizett 1931-ben, utána beiratkozott a kolozsvári I. Ferdinánd Királyi Egyetem matematika szakára. Itt tanult 4 évet 1936-ig, majd 1938-ban jelentkezik a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolára, ahol 1941-ben megszerzi a 3 éves szakmai oklevelet, és ugyanitt két évig (1941–1942-ben) tanársegédként működik. 1942-től már adjunktus a gyakorlati tanteremben és a tangazdaság vezetője.

A tangazdaság vezetése háborús időben igen nehéz feladatként nehezedett a fiatal szakemberre, de már ekkor is remekül kiállta a próbát. Álmatlan éjszakáin számíthatott, hogy a munkások pontosan megkapják bérüket, családjuk ne nélkülözzön. Közben 1943–44-ben elvégzi a IV. évet a főiskolán s megszerzi a 4 éves mezőgazdász (mérnöki) oklevelet. Jeles tanárai közül önéletírásában kiemeli: dr. Ioan Prodan, dr. Cornel Bodea akadémikusokat, dr. Máriássy Béla, dr. Farkas Árpád, Kós Károly, Döri Lajos, dr. Mudra Alajos kiváló tanárokat és tanszékvezetőket.

1944 nyarán mozgósítják és zászlós rangban frontszolgálatra küldik Szeretfalvára. Időközben lábfájdalmi miatt beutalják a kolozsvári katonakórházba, s visszavonuláskor a kórházat is nyugat felé menekítik.

A tangazdaság irodájában dolgozott Korbuly Irma, későbbi felesége is, a tangazdaság növénytermesztési részlegének lett a vezetője, ezt követően az ICAR (Román Mezőgazdasági Kísérleti Intézet csanádi, majd aranyosgyéresi kísérleti állomáson működött. Tóth Tibor tanár

felvette a Főiskola tangazdaság irodájába. Pap István és Irma között baráti kapcsolat alakult ki, de csak a háború végeztével vált kapcsolatuk házassággá.

A háború végén fogságba vetik. Valószínűleg más fogolytársai útvonalán: Székesfehérvár, Temesvár lágerein át a focsani-i gyűjtőtáborba kerül. Útközben Héjasfalván kidobott egy cettlit, amit a vasúti pályamester megtalált és átadott szüleinek: „Itt vittek keresztül Focsaniba, Pista”. Innen 1945. július első napjaiban az Uráltól keletre Szerlovszki, Cseljabiusztól északkeletre, zord Szibériába vitték, s július végére a Heszta nevű tőzegkitermelő táborba került. Pap István kevés szót értett oroszul, de egy kezébe került újságból¹ megismerte az orosz betűket, és jó nyelvérzékének köszönhetően hamar megtanult oroszul, ezért, valamint fájós lába miatt irodai beosztásba került. A fogolytáborból valószínűleg 1948. május végén vagy június elején indulhattak haza, s június 28-án ért Alsóboldogfalvára.

November 11-én megesküdtek Irmával, s megpróbálták otthon teremteni Pap István szüleinél. Időközben Pap Istvánt többször sürgették, hogy menjen vissza a kolozsvári mezőgazdasági főiskolára. Sokáig habozott, végül elfogadta a gyakorlatvezetői kinevezését a Lám Béla professzor által vezetett gépesítési tanszékre. 1949 őszén felköltözött Kolozsvárra, és nemsokára eljött Alsóboldogfalváról felesége újszülött kisfiúkkal, István Emánuellel (1949. jún. 12.) Irma szüleihez Aranyosgyéresre. Így, ha nem is lakhattak együtt, mert Kolozsváron nem kaphatott lakást családja számára, de legalább hétvégén együtt lehettek. Itt, Aranyosgyéresen születtek leányai, Katalin Mária (1950. dec. 22-én) és Ida Jolán (1952. aug. 16-án).

Gépészmérnöki végzettség nélkül nem maradhatott a Mezőgazdasági Gépesítési Tanszéken, ezért átváltott az állattenyésztésre. Ennek minden részágazatát „végigjárta”. A mezőgazdasági kar állattenyésztési tanszékének előadótanára volt 1952–1975-ig (nyugdíjazásig). A főiskolára való visszatérése után nem bérelt lakást, a katedrafőnök, dr. Negontiu Emil beleegezésével az irodájában lakott.

Időközben megoldódott lakásgondjuk is. A kolozsvári Szélső utca folytatásaként új utcarészt nyitottak, ahol a jobb oldali telkeket a Mezőgazdasági Főiskola alkalmazottai igényelhették és megvehették. Így vált Pap István telektulajdonossá 1955-ben, és elkezdődött az „építőtelepi” munka 1955-ben, ami két éven keresztül igénybe vette a család minden tagjának erejét. 1957-ben már beköltözhetek az alagsorba, így ezentúl már senkinek sem kellett ingázni, majd egy évre rá elkészült a kényelmes lakásuk. Életmódja nyugodtabbá vált, de továbbra is a tanszéken töltötte a nap java részét.

Nyugdíjazás után sem hagyta abba a szakmai tevékenységet. Folytatta a szaktanácsadást, a terepmunkát, az államvizsga-dolgozatok irányítását, a szakcikkek közlését is.

¹ Szatmáry Ferenc emlékezése: *Pap István bölcsessége*. Erdélyi Gazda Kalendárium 2000. Erdélyi Gazda Kiadó, 1999. 159.

Katalin leányának Belgiumba való kitelepedése után többször meglátogatta leányát, és 1988-ban, de főleg 1989-ben hosszabb időt töltött Brüsszelben. Volt ideje arra, hogy egy elképzelt „kerekasztal” résztvevőinek kifejtse véleményét a létért való küzdelemről tájainkon.² Ezeket is, akárcsak a többi kéziratát, özvegye gondolzza. Unokái megkezdték a hagyaték elektronikus feldolgozását.

A rendszerváltás után az EMGE utódjaként megalakult az RMGE, a Romániai Magyar Gazdák Egyesülete (1990. márc. 25.). Megalakulásától kezdődően a sok jó ötlettel tápláló dr. Pap István tanár urat szakmai tudása és gazdag tapasztalata elismerése jeléül az 1990. május 5-i közgyűlés tiszteletbeli elnökévé választotta. Részt vett az újraalakult szervezet (RMGE) programjának kidolgozásában is. A mezőgazdaság minden ágazatára vonatkozóan alapos elemzés alapján előterjesztett javaslataival próbálta sínre terelni az egyesület tevékenységét. Részt vállalt az újraindított *Erdélyi Gazda* profiljának kialakításában, az ezüst- és aranykalászos tanfolyamok újraindításában, valamint 1994-ben az illyefalvi LAM Alapítvány által szervezett gazdatanfolyam megszervezésében, tantervének előkészítésében, illetve előadássorozat megtartásában.

Egyik Kovászna megyei gazdatanfolyamon annyira átfázott, hogy tüdőgyulladást kapott és betegen került haza Kolozsvárra. Február 3-án érkezett haza, másnap reggel beutalták a 3. számú Klinikára, ahol nem eléggé szakszerű kezelés után február 5-én elhunyt.

Temetésén az unitárius egyház szertartása után dr. Csávosity György RMGE-elnök és dr. Szatmáry Ferenc volt fogolytársa mondott búcsúztatót.

2. Munkássága

2.1. A tanár

Ő a TANÁR, mindig is Tanár úrnak szólítottuk (csak magunk között neveztük Pista bácsinak). Egész életét a tanításnak szentelte. Azért tanult és olvasott el mindent, ami a keze ügyébe került, hogy másokat minél többre és eredményesebben taníthasson. Érdekesebb olvasmányait másoknak is ajánlotta. Saját feljegyzéseiből tudjuk, mikor mit tanított: 1941–42 között tanársegéd a gyakorlati tanszéken; 1942–44 adjunktus a gyakorlati tanszéken; mezőgazdasági gyakorlati alapismeretek üzemtechnikai és üzemvezetés gyakorlat, nyilvántartási és könyvelési gyakorlat; 1949-től a mezőgazdasági gépesítési tanszéken: gépelemek, mezőgazdasági gépek, erőgépek gyakorlata. 1952–1975 között az állattenyésztési tanszéken tanított: mezőgazdasági állattan, a háziállatok bonctana és élettana, általános állategészségstan, halászat és haltenyésztés, vadászat és vadgazdaságtan, selyemhernyó-tenyésztés, legelőgazdálkodás, takarmányozástan, állattenyésztéstan.

² *Kerekasztal*. Kézirat.

Matematikai képzettsége révén minden elméleti és gyakorlati tudását számításokra alapozta. Közgazdasági gondolkodását számos írásban, előadásban bizonyította. Kitűnő tanára lehetett volna akár ennek a szakmának is. Kiválóan ismerte az üzemszervezés és a vezetés elméletét és gyakorlatát, s jeles gombaszakértő volt. Szakmájában polihisztornak számított. Igen gazdag volt ötletekben, kivitelezésben pedig kitartó.

Tanított a katedrán, gyakorlatokat, diáktudományos kört vezetett, tanított kirándulásokon vagy az utcai sétálgatások alkalmával. Előadást tartott zsúfolt termekben, de akár egy személynek is. Minden esetben másképpen mutatta be ugyanazt a témát. Mindig szabadon adott elő, sokszor földrajzi-történelmi irányba is elkalandozott, ami még érdekesebbé tette előadását. Kiválóan, tömören fogalmazott, órái élvezetesek voltak. Óráit a vezetőség korán reggelre és estére tette. Panaszára az akkori rektor, Negrițiu Emil azt válaszolta: „Pista, a te óráidra akkor is elmennek a hallgatók, máséra nem”. Szinte egész napját a katedrán töltötte, de sohasem tétlenül: vagy írt, vagy olvasott. Nagyon örvendett annak, ha volt tanítványai felkeresték. Az elején kérdezősködött, a felvetett témákra, gondokra megoldást keresve hosszas fejtegetésbe kezdett. Minden alkalommal feltöltődve távoztunk. Napokig folytattuk az abbahagyott gondolat menetét.

Verespataki gyermekévei alatt jól megtanult románul, és román nyelven is ugyanolyan érdekfeszítő előadásokat tartott, mint magyarul. Számos tanulmányát magyarul és román nyelven is megírta. Volt olyan dolgozata is, amelyet németül is közölt. Egyetemi kurzusait román nyelven írta, az elsőt 1964-ben *Állattenyésztési gyakorlatok* címen (1966., II. kiadás), a másodikat, az *Állattenyésztést* 1966–67-ben, amelyet 1973-ban adott ki. Külön foglalkozott a részletes állattenyésztéssel is. Kéziratban maradtak a *Szarvasmarha-tenyésztés*, *Sertéstenyésztés*, *Juhtenyésztés* és *Lótenyésztés* kurzusai.

2.2. A népnevelő

Pap István nemcsak a főiskolán tanított: kivette részét a népnevelésben is. Saját feljegyzéseiből idézünk.³

„Szabadegyetem: Aranyoslónán voltam egy évig vezetője, Kolozsváron többször tartottam szakmai előadásokat, valamint a Torockói és a Kövendi népfőiskolán.

Televízió: A „dalnokról jelentem” két évig tartó sorozatnak voltam a tanácsadója és szereplője: a bukaresti magyar nyelvű adás keretében havonta egy adása volt, ami havonta legalább egy heti munkát jelentett. Szórványosan és alkalmilag más adások keretében is szerepeltem, a televíziós adásokban mint a természeti szénsavas vizek és források felhasználása, a környezet elszennyezése, falvaknak nyújtandó gyors segély stb.

³ Pap István szakmai beszámoló 2., 3., 4.

Rádió: a kolozsvári helyi adó keretében nagyon sok szakmai adást tartottam magyarul, kevesebbet románul. Ez a munkásság hosszú éveken át tartott.

Egyéb: éveken keresztül számos faluban a téli mezőgazdaság szaktanfolyam alkalmi vagy rendszeres előadója /Kolozsvár, Apahida, Harasztos, Gazdagbágyon, Magyar Lóna, Aranyos Rákos, Kis Petri stb. Külön brigádosoknak és elnököknek rendezett szaktanfolyamra kirendelve Csíkszeredára, Szatmárra, Kolozsvárra.

Külön időrabló tevékenység volt több mint tíz éven át 1951–1964 között a mezőgazdasági nagyüzemek tervezésének, szervezésének, irányításának elvi és gyakorlati tanácsolása, „megsegítése”. Ehhez az ötvenes évek elején adták ki az utasítást, hogy t. i. be kell vezetni a Szovjet Unióban alkalmazott „Williámsz”-féle herefüves vetésforgókat. Ezt személyesen el-leneztem. A réám kiosztott két gazdaságban /:Miriszló és Enyedszentkirály :/ kidolgoztam a vázlatos üzemtervet, s ezeken bemutattam, hogy a vetésforgó nem a célja, hanem a függvénye az üzemgazdálkodásnak. A dolgozathoz csatolt memoriumot az akkor központi párt-hatóságok irányadónak fogadták el: hogy t.i. hazánkban mind a természeti – éghajlati, terepadottságok, mind pedig a közgazdasági viszonyok annyira változatosak, hogy nem lehet az üzemekre egyetlen kaptárára szabott tervet ráhúzni, anélkül, hogy mélyen ne veszélyeztessük az egész termelést. A tervet alulról kell felépíteni stb.

Külön országos és megyei szervezeteket hoztak létre a tervezésre és ezek tíz évnél tovább működtek. Több mint 60 Termelőszövetkezet szervezésében vettem részt, mint tanácsadó, egy hatalmas állami gazdaság Kőhalom/Rupea-i/ több mint 6000 hektáros komplexum tervezésében is közreműködtem. Ez mindaddig tartott míg fejtetőre nem állították az egészet, a tervet nem alulról kell építeni, hanem akárcsak az iparban központilag kell megszabni és lebontani egységekre. Ezzel az egész agrárágazat kényszerzubbonnyba került, amit aztán nagymértékben meg is sínylett. Ettől az időtől fogva többnyire beteg gazdaságok gyógykezelésénél vettek igénybe.

Megjegyzem: ennél fáradtságosabb és hálátlanabb feladatot alig lehetett elképzelni. Minden létező és elképzelhető hatóság, szervezet, intézmény, kezdve a párthatóságokkal, folytatva a szakszervezetekkel, a patronáló ipari üzemekkel, a mezőgazdaság vezérigazgatósággal, el egészen a nőszövetségig, járta az üzemeket és osztogatta a légből kapott utasításokat. Még csak annyit sem érhattünk el, hogy ezeket írásban adják ki, írják alá és feleljenek érte. A nagy divat a telefonon kiadott felelőtlen parancsolgatás volt. Ha eredmény mutatkozott, akkor mindenki belekapaszkodott, ha baj lett, mindenki másra mutogatott. Csakhogy az ingyen és bérmentve végzett munka úgy fogyasztotta az időt és fáradságot, hogy a hivatalos teendőkre sokszor csak az éjszaka maradt.

A könyvek, tankönyvek szakcikkek jegyzékét külön mellékelem. A tudományos, ismeretterjesztő, népszerűsítő szakcikkek számát nem tartottam számon, de utána gondolván jóval meghaladják az ezret (minimálisan évente 30 írás X 35 év = 1050).⁴

Jóformán minden magyar nyelvű sajtótermékbe írtam sorozatokat és írok a mai napig⁵. Fontosabb lapok: Korunk, Előre, Falvak Dolgozó Népe, majd Falvak Népe, A Hét, Művelődés, Ifjúmunkás, Igazság, Hargita, Megyei Tükör, Brassói Lapok, Marosvásárhelyi Vörös Zászló, Nagyváradi Napló, Aradi Vörös Zászló, Szabadság, Dolgozó Nő, Családi Tükör, Aranyosvidék, stb.”⁵

Igen szeretett vitatkozni, főleg ha méltó partnerre talált, úgymint Nagy Miklósról. Egy ilyen esetet örökített meg Cseke Péter:⁶

„A hetvenes években nem egy alkalommal abban a szerencsében volt részem, hogy egy erdélyi mezőgazdasági szakírás nagy triászát elkísérhettem falujárásaira. Megtörtént, hogy csak Nagy Miklós és Pap István vállalkozott az útra, s ilyenkor a Falusi Könyvhónap rendezvényeinek a szervezői engem kértek meg: előjáróban szóljak „két szót” róluk a hallgatóságnak. Amennyiben tőlem tellett, igyekeztem eleget tenni a kíváncsúnak, de most már bevállhatom: többnyire azért mentem szívesen velük (olykor mínusz 30°C-os hidegben is, például Hargita megyébe), hogy őket jobban megismerhessem.

Mert rendszerint mi történt? Bevezető számaim után felállt Nagy Miklós, és olyan eszmefuttatást tartott a világ mezőgazdaságának időszerű kérdéseiről, hogy a jelenlevőkben nem maradt semmi kétely: ha ennyire ismeri a tőlünk oly távol eső országok mezőgazdálkodását is, mi mindent tudhat a mienkről! Pap István közben alig néhány kulcsszót jegyzett fel noteszből kitépett papírlapra, s ahogy ő vette át a szót, máris igyekezett „cáfolni” mindazt, amivel – a hazai viszonyok ismeretében – Nagy Miklós gondolatmenetéből nem értett egyet. Amiként ennek a fordítottja is megtörtént nemegyszer. Persze a hallgatóság egykettőre felismerte: az egész szellemi „tűzijáték” azért zajlik, hogy őket meggondolkoztassa, önálló vélemény kialakítására készítse. Az utóhatás sosem maradt el: ha kezdetben bártortalanul is szállingóztak, később annál magabiztosabban záporoztak a kérdések; úgyhogy sok esetben az volt az érzésünk, hogy abbahagyni lehet az eszmecserét, a párbeszédet – fejezni nem. Számomra mindig élmények voltak ezek a találkozók, a felszabadult szellemi ritka szép ünnepei.”

⁴ Farkas Zoltán számításai alapján.

⁵ Pap István szakmai beszámoló 1992. július 8.

⁶ Cseke Péter: *Hazatérő szavak*. Püski, Budapest, 1993, 204., 205.

2.3. Tudományos munkássága

Az ötvenes évek elején tiltották a tudományos munkát azzal érvelve, hogy az Agronómia tanintézet nem kutatóintézet. A kutatást az ICAR (Institutul de Cercetări Agricole Române) végzi, de egyesek itt is, ott is dolgozhattak. Pár év után változott a rend s jött a parancs, hogy mindenki jelentse, milyen tudományos munkái vannak és mivel foglalkozik, illetve hogy a kutatás tematikáját azonnal terjessze elő jóváhagyásra. Ennek az intézkedésnek a fő célja az volt, hogy az Akadémia lefölközhesse az ötleteket.

Kézirataiban így ír erről a kérdésről a professzor: „Eredeti tematikám a hegyvidéki mezőgépkísérleti állomás lett volna, de a gépészetről le kellett mondanom, mert a jogcím a szakmérnököké volt. Nem is lett évtizedekig semmi a hegyvidék gépesítéséből, míg végre a hetvenes évek végén megszületett az állomás. Viszont ha nincsen ötlet, elgondolás és tapasztalat, akkor csekély a reménység az eredményre.

Maradt tehát az állattenyésztés hatalmas területe, és roppant csekély lehetősége.

A fő kutatási témák így alakultak:

1. A külföldről behozott különböző háziállatok – fajták honosodása. Ez azért volt fontos, mert minden elvi elgondolás nélkül össze vissza hoztak mindent keletről és nyugatról egyaránt, hogy sok milliós kiadása után egymás után tűnjenek el a behozott tenyészetek.

2. A különböző szarvasmarha fajták alaktani, élettani hasznos sajátságainak alakulása, hozamképességük megállapítása, fokozásának lehetőségei; a hozamok ökonómiai alakulása különböző tényezők függvényében.

3. A gépi fejhetőség megállapítása a különböző szarvasmarha-fajta esetében, a gépi fejhetőségre történő szelekció.

4. Az egyparaméteres és több paraméteres szelekció összefüggése és kölcsönhatása hazai szarvasmarha-fajtáknál.”⁷

Tudományos vizsgálódásainak eredményét szaktanulmányokban dolgozta fel. 40 tudományos dolgozatot írt (román nyelven is megjelentettek 11-et). Doktori értekezése: *Adalékok az Erdélyben tenyésztett szarvasmarha-fajták szelekciós paramétereinek ismeretéhez* (1972); 427 oldalból kivonatként 70 oldal nyomtatásban megjelent. Kéziratban maradt egy másik igen fontos munkája: *A szarvasmarhatenyésztés ökonómiája* (kb. 800 oldal). Munkáihoz rengeteg statisztikai adatot gyűjtött, felméréseket végzett, mindezeket grafikusán feldolgozta és ábrázolta. Állításait mindig számításokkal igazolta. Nem egy esetben képleteket dolgozott ki az eredményesebb bizonyításokhoz. Túlzott szerénysége miatt a háttérbe szorították, általában mellőzve volt. Nem részesítették kellő elismerésben. Erre jellemző példa: „Nem hagyhatom

⁷Pap István szakmai beszámoló 4. Stațiunea de Cercetări pentru Mecanizarea Terenurilor în Pantă. Lejtős területek művelését Kutató Állomás Kolozsváron

azonban említés nélkül egy külön tanulmányom esetén a pedagógiai tevékenységem megalapozásának idejéből: A magyarázat és megértés (75 oldal, 1949) kéziratában maradt.

Miután több ismert professzor az egykori Bolyai Egyetemről átnézte, doktori értekezésnek javasolták. A dolgozat végül is Tettamanti vendégprofesszor úr kezére került, aki visszadobta. A két vitás pont, amitől visszaretent: keményen cáfoltam, hogy a gondolkozás nem egyéb mint a külső tükröződése a belsőben (Lenin), mert a fényképezőgépnek nincs gondolata továbbá, hogy minden megértés szigorúan egyéni funkció és minden magyarázata alapelve az „argumentum ad hominem”, a professzor így érvelt: <ne felejtjük, hogy az individuum a kollektivum terméke (premissza), így a megértés nem lehet individuális funkció (konklúzió)>. Ezt a professzor úr így mondta és azt hiszem most is szégyellné ha élne, mert „politikai” elgondolások alapján minősített és már akkor restelkedett miatta.”⁸

2.4. A szakíró

Jelentősebb közölt munkái: 1943: *Pillangós virágú növények szerepe a szántóföldi termesztésben*⁹; 1951: *A kalászos növények ápolása*, 69 o.; 1951: *A kapásnövények ápolása*, 69 o.; 1953: *Búzatermesztők könyve*, 219 o.; 1954: *Az agronómus kézikönyve* (állattenyésztési rész, 100 o.); 1956: *Sertéshizlalás*, 183 o.; 1959: *Állattenyésztési tanácsadó*, 220 o. és II. kiadás 1964-ben; 1960: *Házinyúl- és szárnyastenyésztés*, 232 o.; 1989: *Házitáji állattenyésztés*; 1995: *Hagyomány és korszerűség a gazdálkodásban*, válogatta Makkai József, gazdakönyvtár sorozatban Kolozsvár, Asland kiadó; 1973-ban közölte a *Korunk* f.i. oldalain az *Egy állatnemesítő tapasztalataiból* c. tanulmányát.¹⁰

Külön figyelmet érdemel dr. Nagy Miklóssal közösen írt két könyvük. Az 1956-ban kiadott *Háziállatok takarmányozása* (még két kiadást megért 1961-ben és 1972-ben), illetve az 1957-ben megjelent *Bivalytenyésztés*, mely jó példa két kiváló koponya összefogására. A takarmányozási könyv egyaránt szolgált tankönyvül és a gyakorló állattenyésztők házikönyvéül. Tartalma ma is érvényes, csak a Takarmány Egységet át kell számítani Keményítő Értékre. Örökérvényűek az állattenyésztési tanácsadóban foglaltak is.

Kéziratban maradt fontos munkái: *A mezőgazdaság fejlődésének vázlatos összefoglalása*, 660 o. (1989. aug. 31.), amely egy ifjúsági műszaki lexikon számára készült; *Mezőgazdasági erdészet* (könyvtervezet); valamint történelmi, társadalmi vonatkozású elmélkedések több száz oldalban. Ezek tanulmányozásából kiderül, hogy milyen széleskörű tudással rendelkezett és mennyire pontosan fogalmazott. Minden mondata

⁸ Pap István szakmai beszámoló.

⁹ *Erdélyi Gazda Naptára* 1944, LXXIV. évfolyam, EMGE kiadás.

¹⁰ *Korunk*, 1973. 4–5. szám

kerek, vonalvezetése tudatos, éles logikája célratörő. Szépíróként is csillogtatta képességeit. Erre példa az alábbi szövege:

„Különösen furcsán alakultak körülöttünk az emberi sorsok, dúlt a szédületes forgataga, s összeomlottak a világtraverzek. Csak néztük bénultan, bután. Menni kellene, de merre? Tenni valamit de mit? Nem tudtuk.

Aztán lassan-lassan derengeni kezdett. Újra megpendíteni a megbénult akaratot; megmozdítani a gondolatgépet, elindulni azon az úton, melynek a végén újra megtaláltuk önmagunkat.

Összefogni száz sóhajtó vágyat és megfélekezni százezer füstölgő káromkodást, sárban, szennyben járni a szépség, a poézis után vágyakozva; foggal, körömmel küzdve, valamit teremteni a semmiből: kemény férfiember nehéz munkája volt.

S a férfiember néha megáll útján, s visszanéz; jó, ha ilyenkor mosolyt s örömet lát, s azt, hogy a nagy hágó megérte a fáradságot: tiszta és zengő a tető, messzi a láthatár, s amit elért: győzelem, újra győzelem.

Új biztatás ez, s új öröm, nagy erő azok számára, kik akarva vagy végzetük folytán mások sorsát irányítják.

Majd ha a jelen távoli múlt lesz hadd hintse be a távolság a súlyos emlékeket a humor aranyporával, s ragyogjon vissza a feketeségből a barátság kedves, segítő, bátorító mosolya, néhány vers, melódia, a napkelték és naplementék színpompája, mint a legszebb harmónia.

Pap István (Sámuel) 1947. március.”¹¹

A rendszerváltás után több elemzést, fejtegetést és javaslatot írt, íme egy pár ezzel kapcsolatos téma: már 1990. január 21-én 12 oldalon megfogalmazta elgondolásait Románia mezőgazdasági termelésének átrendezésével kapcsolatban; értekezett a privatizálásról; szorgalmazta a vidéki turizmus beindítását, az állattenyésztés fellendítését, elemezte a falurombolást; tanterveket készített, előadásokat tartott; szükségesnek tartotta a szakkönyvkiadás újraindítását. A továbbiakban felsorolunk néhány címet: *Mitől őszül a gazda – a számítástól* (RMGE Évkönyv 1991; *Unele probleme sociale ale reformei grave actuale* (Az időszerű nehéz reform egyes szociális problémái), 1991. ápr. 4., 102–104; Alb Kiadó Bukarest); *Szeretem a gépet ha olcsón dolgozik* (Falvak Népe, 1991. szept. 21.); *Időtényező a mezőgazdasági termelésben*, 1992. nov. 16. Pap István ellenezte és bírálta a földtörvényt is: *Az új földtörvénnyel kapcsolatos néhány agrártársadalmi probléma Romániában* (1992. ápr. 11.); *Turisztikai műszaki szervezet* (1992. jan. 6.), román és német nyelven is; *Semmiről indulni*, RMGE Évkönyv 1995. 101–104., az Erdélyi Gazda kiadása, Kolozsvár, 1995); *Üzemgazdasági alapfogalmak* (102. oldal) 1993. dec. 16., uo.

¹¹ Szatmáry Ferenc Emlékkönyvébe.

3. Összefoglalás

Pap Istvánnak küzdelmes élete volt: sihederkorában az első, fiatalemberként a második világháborút élte át, s megszenvedte a szibériai fogságot is. Munkáséveit, akárcsak másokét, a kommunista kényszer bénította meg. Nemhiába állapítja meg keserű szájjal, hogy „a megjelent hazai magyar nyelvű (mezőgazdasági) szakirodalom világért sem tükrözi az itteni szakemberek potenciálját, csupán azt, amit belőle adott körülmények között kilehetett nyomtatni.”.

Megállapítható, hogy egyik legjobban felkészült tanára volt a Mezőgazdasági Főiskolának, s egyik kitűnő előadója, ugyanakkor kiváló elemző (analizáló) és összefoglaló (szintetizáló) elme. Agytrösztnek tartották – kifogyhatatlan volt a jobbnál jobb ötletekből. Munkabírása hihetetlen volt. Hátrahagyott kézírata több mint tizenötezer oldalra becsülhető. Irigylésre méltóan fogalmazott, egyenesen írógépen írta szövegeit. Írásainak nagyrésze ma is időszerű.

Dr. Csávossy György búcsúztatójában tömören jellemzi Pap Istvánt:

„Széleskörű olvasottságával magasfokú rendszerező képesség, az összefüggések és a hatásmechanizmusok felismerése, borotvaéles logika és a jelenségekben rejlő törvények kibontakozásának képessége párosult. Mindez nem az elvont tudományt, hanem a tudományos gyakorlati tevékenységet szolgálta... Pista bátyánk az erdélyi rög, a fenyveseket dajkáló éghajlat táltos bélyegű szülöttje volt. A sokgyerekes székely család, a székely falu puritánságának neveltje. Örökölte az életrevalóságot, de megszenvedte edzettsége árát. Erdély kagylójában így teremnek szenvedésből és nélkülözésből, de hitből és tűrésből az igazgyöngyök.”

Emlékét nemcsak családja ápolja, hanem a még élő kollégái és volt tanítványai is. Az 1995-ös *RMGE Évkönyv*ben Makkay József, a 2000-es *Gazda Kalendárium*ban Farkas Zoltán emlékezett meg dr. Pap Istvánról. 2003-ban családja domborműves emléktáblát helyezett el a Korbuly-kripta falára, ahol örök álmát alussza. Felirata: Itt nyugszik Pap István, az agrártudományok doktora, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja. 1915–1994¹².

A Kolozs megyei RMGE 2004-ben, halálának tizedik évfordulóján, megemlékező konferenciát és összejövotelt tartott az EME-székházban. Személyét és munkásságát dr. Csetri Elek, dr. Egyed Ákos akadémikusok, dr. Cseke Péter és Farkas Zoltán méltatták. Kifejezték tiszteletüket nagy tudásáért, józan ítélőképességéért, szerették jószándékú segítőkészségéért, szerénységéért. Igényessége ellenére mindenkit tisztelt és igazi barátságot tartott a körülötte lévőkkel. Kiemelték Pap István sokoldalúságát és azt a tényt, hogy a mezőgaz-

¹² Rác László magyarországi szobrászművész.

daság minden egyes ágához nagyon jól értett, különösképpen az üzemtanhoz. Gyakorlati ember volt, a szakma minden területéhez hozzá tudott szólni. Mint minden székely, faragni és építeni is tudott. Emberséges, segítőkész, kötelességtudó, felelősségteli kiemelkedő személyiség volt. Még életében régi barátja, Benczédi Sándor kolozsvári neves szobrász, kerámiában mintázott plakettet készített, amelyet az EME Agrártudományi Szakosztály Könyvtárában szándékozunk elhelyezni.

Könyvbemutató Szövetkezetek Erdélyben és Európában*

Megmenteni az erdélyi falut

Mostanában egyre gyakrabban hangzik el, hogy meg kell menteni a falut. Mitől? Miért? Hogyan? Tudjuk, hogy ma valóban nagy a fenyegetettség, kilátástalanság. Van esély pozitív előrelátásra? Mi, közgazdászok, állhatatosan állítjuk, hogy az összefogás-szövetkezés a kiutat jelenti. Ennek tudatosítására 455 oldalas könyvvel, a történészekkel közösen hozzuk az érdekeltek és érdeklődők tudomására állításunkat, hogy igenis, van kiút. Kötetünkkel azt kívánjuk bemutatni, hogy Erdélyben létezett és kiváló teljesítményekkel működött a magyar szövetkezeti intézményrendszer, mindaddig, míg a kommunista állam 1945-től kezdődően létalapjában támadta meg és számolta fel 1948-ban a romániai magyarság felét magában foglaló magyar szövetkezeti hálózatot: a hitel- és biztosítási, tej- és feldolgozó, beszerző-értékesítő, fogyasztási, népművészeti, kisipari, iskolai és diákszövetkezeteket, és sok más egyéb típusú szolgáltató és termelő, valamint piaci érdekeket védő és képviselő szövetkezeti vállalkozást.

Elsősorban a megtépzott közös érdekekre alapozott összetartás eszméjének újragondolása szabadíthatja meg és emelheti ki az agyakat a negyvenéves csalódási kábultságból. Igaz, hogy tájainkon a szövetkezeti mozgalmat, a vidék összetartásának klasszikus példáját, amely a múlt század első felében az erdélyi falu gazdasági fellendülését, jólétét, vagyonsodását, a gazdálkodás alapját jelentette, a XX. században két megsemmisítő támadás érte (én csapásnak nevezem): először az 50-es évek szocialista termelőség-szövetkezeti rendszerének kieroszakolása, mely megszüntette a falusi gazdálkodás alapját, a prosperáló magángazdaságot. A magántulajdon megszüntetésével a rendszer hiteltelenítette mind a „szövetkezet” valódi fogalmát, mind a közösség iránti kooperatív szellemű magatartást. Emiatt a '90-es években nem alakulhatott ki az erdélyi magyarság körében életképes értékesítési, feldolgozóipari, fogyasztási vagy hitelszervezeti hálózat. Így a másodszori csapással a 90-es évek elején találkozunk. Megtörtént ugyan a visszatérés a magángazdálkodásra, azonban a teljes eszköz- és igavonóállat-hiány, kiürült csűrök, istállók, ólak, a szétsztrótt sovány föld, elpazarolt ingóságok és a rengeteg beépített ingatlan sokkal alacsonyabb fokú gazdálkodásra kárhóztatta a gazdákat, mint amilyen előtte egy fél évszázaddal volt, a világ viszont közben haladt előre. Ezt a versenyképtelen kisparcellás gazdálkodást konzerválta a

* *Szövetkezetek Erdélyben és Európában*. Kolozsvár, 2007, Kiadja a Romániai Magyar Közgazdász Társaság.

17 éven át tartó strucc-agrárpolitika, mert az 1991/36-os társulási törvény nem nyerte el a gazdálkodók tetszését, s ma már elévültnek nyilvánított.

Számos tapasztalat azt mutatja, hogy helyi szinten erős pszichológiai akadályok gördülnek a szövetkezési kezdeményezések elé. Az idősebb korosztály emlékeiben még elevenen élnek az erőszakos szocialista szövetkezetesítés rossz emlékei. A helyi gazdák közti rivalizálás, az individualizmus, az információhiány, az egymással, valamint az ismeretlen személyekkel szembeni bizalomhiány mind gátként említhető meg a vidéki tevékenységgel szemben. E láthatatlan, de erős pszichológiai gát áttörése rendkívül nehéz, pedig az erdélyi magyar szövetkezetek múltjáról és a nyugat-európai szövetkezetek múltjáról és jelenéről szóló sikertörténetek élesen ellentmondanak annak, amit a romániai és ezen belül az erdélyi vidék a szocializmus 45 éve alatt átélt és melyben a mai napig maradandó nyomot hagyott.

17 év alatt nem történt semmilyen jelentős lépés valamilyen szolidaritási struktúra kialakítása felé, és maradt a kisparcellás állapot, amely ma a gazdasági pusztulás hordozója, hiszen mindenki ismeri a tényt, hogy 30 ár alatti parcellákat európai trendek szerint nem támogatnak, a gazdaságok nagy része pedig alig rendelkezik ilyen nagyságú területekkel. Ezért fenyegeti a falut az elmúlt fél évszázad alatt már a harmadik csapás az európai uniós csatlakozás alkalmából kialakult új kívánalmak okán, mivel a kisparcellás gazdaságok, amely a székely falvak gazdaságának nagyobb részét teszik ki, vesztesre vannak ítélve.

Ne féljünk a szolidaritástól

Erdély gazdaságát számtalan intézményes és személyes szál fűzte valamikor Európa fejlett nyugati nemzetgazdaságaihoz. A XIX. század második és a XX. század első felében, a gazdasági, társadalmi és politikai modernizáció során, a szövetkezeti mozgalmak, intézményrendszerek Európában és Erdélyben többnyire szinkronban alakultak ki és határozták meg a gazdasági-kulturális fejlődést. Szerepüket tekintve elsősorban érdekvédelmi és piaci érdekérvényesítési funkciót töltöttek be. 1844-ben jött létre Angliában az első fogyasztási szövetkezet, ugyanabban az évben, amikor az Erdélyi Gazdasági Egylet is megalakult Kolozsváron, amely a későbbiekben az erdélyi nagy- és közép-, valamint kisbirtokosok mezőgazdasági és szövetkezeti érdekvédelmének irányítójává vált. A kolozsvári Gondoskodó Társaság viszont, 1825-ös alapításával, két évtizeddel előzte meg mindkét alakulatot (az angolokat is). E három esemény jelzésével csupán azt kívánom megemlíteni, hogy Erdélyben a kortársak nemcsak szemlélték az európai modern intézmények kialakulását, hanem ezzel egy időben a helyi körülményeknek megfelelően alkalmazták is, sőt olykor bizonyos részletekben és időben meg is előzték azokat.

Könyvünkkel és más írásainkkal is azt próbáljuk elérni, hogy a közvéleményben, azon belül pedig a gazdasági szakmai fórumokon megváltozzon a szocialista szövetkezetesítés nyomora által mélyen elhintett tévhit az összefogásról, az, amely a *szövetkezet* fogalom valódi értelmét, jelentését kiforgatta és a tulajdonképpen önálló és független, autonóm szervezetet, szövetkezeti vállalatot alávetette és kiszolgáltatta az állami tervutasításos gazdasági rendszernek.

Az 1990–2007 közötti időszakban sem változott tulajdonképpen a jogfosztottság állapota, hajdan, *1946-ban több mint 1100 erdélyi magyar szövetkezet* felbecsülhetetlen értékű vagyona, telkei, épületei, gyárai, berendezései, részvényei és pénzállománya – a bankokra és gazdasági egységek restitúciójára vonatkozó jogszabály hiánya folytán – máig, Románia Európai Unióba történő belépését követően sem kerülhetett vissza az eredeti magyar tulajdonosokhoz.

Ébredés

A tulajdonrestitúciós kérdés mellett a szövetkezetek jelentőségének felismerése azért is fontos, mert az Európai Unión belül számos gazdasági ágazatban a szövetkezetek nemcsak meghatározó piaci hányaddal bírnak, hanem egyben aktív, politikaalakító szereplői is a Közös Mezőgazdasági Politikának, a hitel- és biztosítási, munkavállalói és munkaadói, valamint a szociális és szakmai képzési ágazatnak.

A nemzetközi példák azt igazolják, legyen az Nyugat-Európa, Amerika vagy Japán, hogy a vidék gazdálkodási alapját 60–90% között (országoként változik az arány) a szövetkezeti gazdálkodási mód képezi. Az Európai Unióban és Észak-Amerikában ma is a legsűrűbb hitelhálózatot alkotják a hitelszövetkezetek, Japánban a legmagasabb a vidék szövetkezetesítési aránya eléri a 90%-ot. Másnak beválik, másnak jó, bizonyosan nekünk is beválik és nekünk is jó. Ezen el lehet gondolkodni.

Mivel tudjuk, hogy a romániai magyarságnak a múlt bizonyosága szerint jelentős szerepe volt az európai szövetkezeti mozgalomban, hisszük és reméljük, hogy immár az Európai Unión belül is meghatározó helye lehet. Mindez elérhető, ha gazdasági érdekvédelmi szervezeteinket, intézményeinket, szövetkezeti hálózatunkat és mezőgazdasági iskoláinkat, gazdasági felnőttképzési hagyományainkat megismerjük és felelevenítjük.

Felvetődik a kérdés: Miért gondoljuk azt, hogy a múltból tanulni lehet, mindazon csatlódások után, amelyet a kommunizmus, a „közös gazdálkodás” okozott a lakosságnak, a termékeiknek piacot kereső mezőgazdasági termelőknek? Mivel a kötetben több szerző ismerteti a szövetkezeti vállalkozás és érdekvédelem előnyeit, e helyt csupán a következő-

ket emelnénk ki: a szövetkezet lehetővé teszi, hogy a piacnak kiszolgáltató passzív alanyokból a piacot alakítani képes hatékony szereplőkké váljanak. A szövetkezeti vállalkozási forma tehát azért fontos nálunk – és jelentős ma is az európai térségben, ahol a kommunizmus nem törte derékba a mozgalom fejlődését –, mert egy szervezeti formán belül egyesítette az intézményesség, méretgazdaságosság és integráltság előnyeit.

Az új intézmény kialakításának lényege: a faluban létezett a három hagyományos intézmény – egyház, iskola, közigazgatás –, amelyek mellett egy olyan intézmény jön létre, amely nyilvános fórumként működött és az előbbieket közösségi munkáját erősíti. Ezekről abban különbözik, hogy nem tekintélyvel vagy külső kényszerrel, hanem önkéntes csatlakozáson alapul, mindeztől független, a tagok magukénak érzik, és maguk a helybeliek irányítják. A szervezeti autonómia mellett tehát helyi jelleget, a helység és lakosság problémái iránti érzékenységet és gyors, hatékony problémamegoldást garantál.

A szövetkezetben a tagok egyéni vagy családi gazdaságaikat egyáltalán nem egyesítik (nem szűnik meg sem a földtulajdon, sem az eszközök magántulajdona, ahogy az a termelőszövetkezetekben, téveszkekben, közös gazdaságokban történt. A szövetkezeti vállalkozás irányában csupán olyan funkciókat delegálnak, magyarul olyan megbízásokat hajt végre a szövetkezet, amelyek egymagában egy gazda, kistermelő számára nem kifizetődők: pl. alkupozíciójuk megneő, közös lesz a beszerzés, az értékesítés.

Mielőbb lépünk kell

Egyetlen szövetkezet sem élhet meg hosszú távon magányosan: hatékony működéséhez szükség van egy szélesebb intézményrendszerbe való illeszkedésre. A nagyobb piaci súly elérése érdekében, a komplex szolgáltatások költségének másokkal való arányos megosztásának céljával önkéntesen csatlakozhat másodfokú szövetkezeti-érdekvédelmi szervezetbe, létrehozhat közösen fenntartott állategészségügyi, termékszavatoló és marketingtevékenységet, amelyek a piacrajutást, piackutatást, reklámtevékenységet, szaktanácsadást, ellenőrzést és egyéb komplex tevékenységet (kereskedelmi kamarák, törvényhozás, minisztériumok irányában) vállalják át. Ezek a szervezetek biztosítják az érdekvédelmet, a szövetkezeti képviselőket.

Mivel Európában a mai napig a legsűrűbb és legnagyobb taglétszámmal rendelkező hálózatot képezik, Románia európai csatlakozását követően elkerülhetetlennek tartjuk a magyarországi és európai *Termelői és Értékesítő Csoportokhoz* hasonló szövetkezetek megalakulását, ernyőszervezeteik intézményesítését Erdélyben is. A szervezést illetően az a tapasztalat, hogy a gazdák és falusi kulcsemberek végre ki akarnak lépni a mozdulatlan-

ságból, magyarán a piacról való kiszorultságból. Ehhez elsősorban az érdekek és értékek tisztább megfogalmazása, megjelenítése, képviselése és jól, profi szakmaisággal működő érdekvédelmi intézményekre, nonprofit szervezetekre, gazdakörökre és szövetkezetekre van szükség. Ami az időzítést illeti, paradox módon nem mondhatjuk azt, hogy le volnánk késve, ugyanis más volt kelet-közép-európai ország sem jár sokkal előbbre, mint Románia, viszont sokkal több pozitív, modellértékű, főleg magyarországi termékpályás szövetkezeti kezdeményezésről szerezhetünk tudomást.

A kötet tárgya

Kötetünk abban a reményben szeretne közérthető nyelven szólni az olvasókhöz, hogy múltunkat megismerve, az ismertetett erdélyi és európai mintákból ihletést merítve erőt nyerjünk értékeink tudatos megfogalmazásához és gazdasági érdekeink erőteljes érvényesítéséhez, képviseléséhez és a védelméhez elengedhetetlenül fontos intézmények megalakításához.

A tanulmánykötet az interdiszciplinaritás jegyében a történelmi fejezettel kezdődik, általános képet és keretet rajzolva a múltból, a második fejezetben tárgyalt és ismertetett különböző szövetkezeti típusok Erdélyben való megjelenését és fejlődését részletesebben tárgyaló tanulmányoknak. Ebben a fejezetben ismerhetjük meg külön-külön a szövetkezeti mozgalom legfontosabb intézményeit: a Hangya fogyasztási szövetkezeteket, hitelszövetkezeteket, iskolaszövetkezeteket, valamint a különböző történelmi korszakok mezőgazdasági politikáját és az erdélyi régiók jellegzetes szövetkezeti problémáit, mai szövetkezeti modelljeit és intézményrendszerét. Az európai szövetkezetek jelenlegi helyzetét és romániai újrahonosításuk lehetőségeit a harmadik fejezet tárgyalja, míg alkalmazásuk jogi hátterét a negyedik fejezetben találjuk. A záró fejezet tíz személyiség rövid életrajzát és szövetkezeti munkásságát foglalja össze, majd ezt követi a témában való szakmai elmélyülést segítő ajánlott szakirodalom.

A szövetkezetek történetét és európai jelentőségét feltáró előzményként a tudományos és népszerűsítő kiadványok közül a szakfolyóiratok cikkei és néhány kutató szaktanulmányait leszámítva nincs tudomásunk más önálló, átfogó, szövetkezetekről szóló munkáról, amely az igencsak gazdag magyar szövetkezeti múltat vagy az európai szövetkezeti formákat a jelen helyzetre való tekintettel alkalmazni próbálná. E zárógondolatokkal szeretnénk olvasásra, erdélyi szövetkezeti hagyományaink és a kortárs modern európai szövetkezeti modellek megismerésére és bátor alkalmazására szólítani az Olvasót. Könyvünk figyelemkeltő és figyelmeztető.

Válaszlépés az aktuális problémákra

A társulás és szövetkezés olyan lehetőségként tárul fel az erdélyi és romániai vidék lakóinak számára, amely csökkentené a vidéki gazdasági szereplőinek atomizálódását és gazdasági kiszolgáltatottságát. Ugyanakkor lehetőséget nyújtana a piacon a kedvezőbb tárgyalási pozíciók kialakítására, kedvezőbb üzleti nyersanyag- és termékárakban való kiegyezésre, az állóeszköz-kapacitások hatékonyabb kihasználására, nagyobb termékmennyiségek elérésére, piackutatással, hirdetésekkel kapcsolatos marketingtevékenységek finanszírozására. A társulás és szövetkezés a piacgazdasággal rendelkező országokban, az elfogadott politikától függetlenül, bebizonyította hozzájárulását a tulajdon-felaprózódás romboló hatásainak csökkentéséhez és a többlettermelés krízishatásaitól való megóvásában.

Elsősorban az értékesítési és beszerzési társulási és szövetkezési formák ajánlottak, a fejlett gazdaságok sikeres példájából kiindulva.

A fejlett gazdaságokban a mezőgazdasági szövetkezetek különösen a piaci funkciójukat fejlesztik, amelyek elválaszthatatlanok a termelési szereptől, ami a mezőgazdasági terméket előállító farmoké marad. Bár a vidéki szövetkezetek fejlesztése és létrejöttüknek támogatása a beszerzés, feldolgozás és értékesítés területén már 1997-ben a kormányprogram része volt, e kezdeményezések gyengéknek bizonyultak, reális hatásuk alacsony volt a vidéki gazdaságra nézve.

Romániában az ezredfordulón a mezőgazdasági erőforrásokat hasznosító társulási formák háromfélék: egyszerű társulások (jogi személyiség nélkül), mezőgazdasági társaságok (jogi személyiséggel, kereskedelmi jelleg nélkül, a társaság tulajdonosai a vagyonhoz más eszközökkel járulnak hozzá, mint a területek, a tulajdonosok felelőssége korlátolt a vagyonhoz való hozzájárulás mértékéig), valamint kereskedelmi társaságok (nem szövetkezeti elv alapján működik, de biztosítja a felaprózódott mezőgazdasági területek egyesítését). A különböző társulási formák létrejötté egy csoport tagjainak hasonló és felismert szükségletén alapszik (földterületek együttes megdolgozása, termékek együttes értékesítése stb.). A csoport tagjai szabadon társulhatnak, de ez csak akkor fog megtörténni külső készítés nélkül, ha felismerik, hogy számukra az egyéni érvényesüléssel szemben előnyt jelent a csoportos érdekérvényesítés. Nyilvánvaló, hogy a tagok ez esetben nemcsak az előnyöket, hanem a kockázatokat is közösen kell vállalják. Egy szövetkezeti elv alapján működő mezőgazdasági társaság esetében a tagok az egység profitjából részesülnének, és nem egy stabil járulékot kapnának földjeik után, ahogyan ez napjainkban Románia mezőgazdaságában elterjedt.

A külső, állami vagy európai uniós támogatásoknak várhatóan Romániában is döntő szerepük lesz a mezőgazdasági termelők összefogásának ösztönzésében. A szövetkezeti

rendszer megalkotása és elterjesztése a romániai és erdélyi vidéken nehéz folyamat lesz, még akkor is, ha ennek megfelelő közpénzügyi és jogi alapot teremtenek. A mezőgazdasági hitel és a megfelelő jogi alap kérdése a szövetkezeti mozgalom elterjedésének elengedhetetlen feltétele.

A rendszerváltás utáni erdélyi vidék szövetkezeti mozgalmi számára az Európai Unióba való belépés újabb perspektívákat fog nyitni. A vidéki szövetkezeti mozgalom az erősödő piaci verseny körülményei között a fennmaradás támogatott lehetőségévé válhat, meghozva azokat a szükséges egyéni és csoportszintű felismeréseket és pozitív példákat, amelyek a pszichológiai, anyagi, tulajdonszerkezeti, gazdaságszerkezeti és egyéb gáton túl az erdélyi vidék fenntartható fejlődésének alappilléreivé tehetik a ma még erőtlennek jellemezhető vidéki szövetkezeti kezdeményezéseket.

Szövetkezeti identitás

Ebből az alkalomból röviden összefoglaljuk, felsoroljuk a szövetkezetek európai koncepcióját (1995-ben Manchesterben hagyta jóvá a Szövetkezetek Világszövetsége).

Meghatározás: „A szövetkezet olyan személyek autonóm társulása, akik önkéntesen egyesültek abból a célból, hogy közös gazdasági, társadalmi és kulturális szükségleteiket és törekvéseiket közös tulajdonú és demokratikusan irányított vállalat útján megvalósítsák.”

A szövetkezetek értékei: önségély; egyéni felelősség; demokrácia; egyenlőség; igazságosság; szolidaritás.

Szövetkezeti alapelvek: önkéntes és nyitott tagság; demokratikus tagi ellenőrzés; tagok gazdasági részvétele; autonómia és függetlenség; oktatás, képzés és tájékoztatás; szövetkezetek közötti együttműködés; felelősség a közösségért.

Ezeket az értékeket és elveket igyekszik könyvünk tudatosítani, mely reményünk szerint ösztönző lesz az igen időszerű összefogásra és arra, hogy a falu átmentése érdekében vegyünk közös erővel dolgainkat a saját kezünkbe.

Hunyadi Attila
történész, társszerző

Somai József
közgazdász, társszerző,
felelős szerkesztő

Újdonságok a gazdasági és pénzügyi jogszabályozásban III. rész

PÁSZTOR CSABA

A *Hivatalos Közlöny* 1. részének 2007/493–2007/552. számaiban megjelent gazdasági, pénzügyi újdonságok a következő témaköröket ölelik fel:

1. adózás, adóbevallás;
2. állóeszközök amortizációja, felértékelése;
3. munkabérszerződések, munkabérre befizetendő összegek;
4. vám, áfa, luxusadó, pénzmosás, nyereségadó;
5. privatizáció, kedvezmények kis- és középvállalatok részére, mezőgazdasági pénzki-egyenlítések, tőzsdepiaci normák;
6. pénzügyi auditálás, könyvvizsgálás;
7. nyugdíjak, ösztöndíjak;
8. könyvviteli normák, hitelszövetkezetek működése;
9. ingatlanok és földterületek visszaigénylése, tűzoltósági kötelezettségek, fiskális kasz-szagép-használat;
10. külföldi utazás, helységnevek, fogyasztóvédelem, kereskedelmi társaságok bejegyzése.

1.1. A 2003/92-es sz., az adózási eljárási módszerre vonatkozó kormányrendelet a 2007/513-as számú *Hivatalos Közlöny*ben újraközlésre kerül.

3.1. A 2007/258-as sz. törvény (2007/493-as sz. H. K.) tisztázza a tanulók és egyetemi hallgatók iskolai gyakorlatának jogi viszonyait, beleértve a gyakornokok kereskedelmi társaságoknál és közintézményeknél való alkalmazását.

3.2. A 2007/261-es sz. törvény (2007/493-as sz. H. K.) megváltoztatja és kibővíti a munkaügyi viták megoldására vonatkozó 1999/168-as sz. törvényt.

3.3. A 2007/237-es sz. törvény (2007/497-es sz. H. K.) a 2003/53-as sz. munkatörvény 269. (1.) cikkelyét változtatja meg, kötelezván a munkáltatót, hogy a munkabaleseteket szenvedett alkalmazottaiknak kártérítést fizessenek.

3.4. A munka-, család-, és esélyegyenlőségi miniszter 2007/651-es sz. rendelete (2007/499-es sz. H. K.) az ebédjegyek egyedi értékét 7,56 lejre emeli, a 2007/652-es sz. rendelet pedig a bölcsődei jegyek havi értékét 320 lejre emeli a 2007-es év második félévére vonatkozóan.

3.5. A közegészségügyi miniszter és az Országos Egészségügyi Biztosító 2007/830/175-ös sz. rendelete (2007/519-es sz. H. K.) megváltoztatja a 2006/60/32-es sz. rendeletét, jóváhagyva a 2005/158-as sz. sürgősségi kormányrendelet alapján az egészségügyi alaphól fizetett táppénzek bevezetését.

3.6. Az Országos Foglalkoztatási Ügynökség Elnökének 2007/326-os sz. rendelete (2007/551-es sz. H. K.) a munkahelyen való inasképzést szabályozza a 2007-es évre vonatkozóan, a 2004/35/3112-es sz. munkaügyi, család- és a tanügyminiszter közös rendelete alapján.

4.1. A gazdasági és pénzügyminiszter 2007/634-es sz. rendelete (2007/500-as sz. H. K.) megváltoztatja és kibővíti a 2007/454-es sz. rendeletét, jóváhagyván az áfa állami költségvetésből való fedezését a PHARE-, ISPA- és SAPARD-támogatások esetén.

4.2. A gazdasági és pénzügyminiszter 2007/771-es sz. rendelete (2007/509-es sz. H. K.) 2003/571-es sz. adótörvény VII-es sz. fejezete, vagyis a luxusadózás esetén alkalmazandó módszertani normákat tartalmazza.

5.1. A 2007/248-as sz. törvény (2007/498-as sz. H. K.) megváltoztatja és kibővíti a 2002/120-as sz. sürgősségi kormányrendeletet, jóváhagyván az export fenntartására és támogatására az állami költségvetésből kiutalt támogatásokat, a kereskedelmi társasági törvényt és a hasonló rendelkezéseket. Az egyetlen részvényessel rendelkező kft-k a cégtulajdonost alkalmazhatják. 2007. 01. 01-től az éves könyvviteli mérlegeket csak a kereskedelmi kamarához kell leadni.

6.1. A 2007/254-es sz. törvény (2007/507-es sz. H. K.) jóváhagyja a 2006/86-os sz. sürgősségi kormányrendeletet a csődeljárók tevékenységének megszervezésére vonatkozóan.

7.1. A 2007/255-ös sz. törvény (2007/498-as sz. H. K.) megváltoztatja a 2004/578-as sz. törvényt, amely alapján a túlélő férj/feleség pénzbeli segélyben részesül (havonta 90 lej/35 lej értékben, ha ennek anyagi és családi helyzete a törvény 1-es sz. cikkelyében megfogalmazott feltételeknek megfelel).

7.2. A 2007/46-os sz. kormányhatározat (2007/503-as sz. H. K.) jóváhagyja a magánnyugdíjrendszer felügyelőbizottságának 2007/18-as sz. rendeletét a rendszerbe való csatlakozást és a nyilvántartást illetően.

8.1. A biztosítások országos felügyeleti testületének 2007/7-es sz. rendelete (2007/495-ös sz. H. K.) a biztosítások területén alkalmazandó könyvviteli normákat (könyvviteli számlakeret, könyvviteli mérleg-típusnyomtatványok) az európai direktívákkal hozza összhangba, megváltoztatva a 2005/3129-es sz. normáit.

8.2. A 2007/259-es sz. törvény (2007/506-os sz. H. K.) megváltoztatja és kibővíti az 1991/82-es sz. könyvviteli törvényt. Az új változások a kereskedelmi társaságokat, intézményeket arra kötelezik, hogy külön könyvviteli szakosztályokat működtessenek. Ha ezek nem léteznek, akkor kötelesek szerződést kötni olyan természetes vagy jogi személyekkel, akik tagjai a Romániai Könyvvizsgálók és Mérlegképes Könyvelők Szaktestületének. A fentiekért való felelősség a gazdasági igazgatót vagy a főkönyvelőt illeti. Az állóeszközöket a mérleg elkészítésének dátumára kell szakemberek által felértékelteni.

8.3. A 2007/260-os sz. törvény (2007/506-os sz. H. K.) az elektronikus kereskedelmi műveletek használatát szabályozza számlák, nyugták, fiskális jegyek, könyvviteli nyilvántartási napló esetén.

RMKT-Hírek

A Romániai Magyar Közgazdász Társaság kiadásában megjelent a *Szövetkezetek Erdélyben és Európában* című 455 oldalas kötet. 2007. szeptember 6-án sor került a kolozsvári Gaudeamus könyvesboltban a kötet bemutatására is. A kötetet bemutatta: Nagy Mihály Zoltán történész, hozzászólt Somai József felelős szerkesztő, Csetri Elek, Hunyadi Attila szerkesztőbizottsági tagok és társszerzők.

A kötet megvásárolható az RKMT székházában vagy megrendelhető az rmkt@from.ro e-mail címen. Ára: 25 lej (plusz postaköltség).

2007. augusztus 31-én az MKT küldöttsége Debrecenben találkozott az RMKT képviselével a közös vándorgyűlés előkészítése és lebonyolítása végett. Ugyanakkor a Kőlcsey központban sor került egy sajtótájékoztatóra is, melyen Kádár Béla, a Magyar Közgazdasági Társaság elnöke, Colțea Tibor, a Romániai Magyar Közgazdász Társaság elnöke és Halm Tamás, az MKT főtitkára számolt be a két szervezet közötti szoros kapcsolatról és a közös vándorgyűlés jelentőségéről. A vándorgyűlésre jelentkezők száma elérte a 400-at, melyből a Romániai Magyar Közgazdász Társaság közel 200 résztvevővel képviselteti magát.

A nyitó plenáris ülés előadói: Kádár Béla, Kiss Péter, Járai Zsigmond, Kósa Lajos, Parragh László és Somai József. A záró plenáris ülésen Kovács Árpád, Rácz Róbert, Veres János, Simor András és Mugur Isărescu (a Román Nemzeti Bank elnöke) tart előadást. Rajtuk kívül a rendezvényen előad többek között Bajnai Gordon, Draskovics Tibor, Borbély László (Románia fejlesztési, közmunka- és lakásügyi minisztere), Nagy Ágnes (a Román Nemzeti Bank igazgatótanácsának tagja), valamint Kupa Mihály, László Csaba, Varga Mihály, Csillag István és Fazakas Szabolcs is.

A Romániai Magyar Közgazdász Társaság, a Székelyszentistváni Református Gyülekezeti Ház és a Budapest-Környéki Népfőiskolai Szövetség közös szervezésében a Szent István napok alkalmával konferenciát szerveztek Hármásfaluban (Maros megye) *Útkeresés a fenntartható vidékfejlesztésben* címmel. A konferencia nyitóelőadását Somai József, az

RMKT tiszteletbeli elnöke tartotta *A falu jövője az összefogás – szervezetek, közgazdasági összefüggések* címmel.

A júliusi számunkban meghirdetett makrogazdasági konferenciát az RMKT objektív okok miatt augusztus 31. helyett október 19-én tartja.

Rezumatul revistei

100 de ani de la moartea vestitului istoric László Kőváry

– Memento –

JÓZSEF SOMAI

Istoricul Clujean László Kőváry s-a născut la data de 7. iulie 1819 la Turda și a decedat la data de 25. septembrie 1907 la Cluj-Napoca, unde se găsește și monumentul lui funerar.

A fost o personalitate distinctă a Clujului. Domeniul lui de activitate și de cercetare a fost istoria, statistica, demografia, familiile istorice, istoria artei populare, munca de redacție la mai multe reviste, arheologia, economia, politica, redacția de manuale școlare, asigurările. Peste mai multe decenii este mereu participant la toate evenimente socio-culturale importante ale orașului Cluj. Din proprietatea sa proprie pune la dispoziția muncitorilor de la calea ferată 50 mii m² pământ parcelat pentru locuințe, loc din oraș care se numește și în prezent Colonia-Kőváry.

Pe lângă 40 de cărți apărute a mai publicat sute de articole și studii, cele mai multe din domeniul istoriei și economiei, dintre care putem aminti, ca cele mai importante: “Istoria Ardealului”, “Istoria Ungariei”, “Statistica Ardealului” și “Enciclopedia Asigurărilor”.

Efectele macroeconomice ale creșterii pensiilor autohtone.

Posibilități de menținere a echilibrului

IMRE SZÉKELY

În ultimii 7 ani, în România, salariul mediu în termeni reali a crescut cu 80% (calculat în lei) respectiv 160% (calculat pe bază de euro). Acest articol analizează evoluția pensiilor relative din sistemul de asigurări sociale de stat. În acest context se constată că deși pensiile au crescut cu 47,4% în termeni reali, în sens relativ a avut loc o scădere a punctului de pensie față de salariul mediu brut de la 40% (2001) la 29% (2006).

În a doua parte sunt analizate efectele macroeconomice ale creșterii valorii minime a punctului de pensie la 37,5% respectiv 45% din salariul mediu brut din 2008 respectiv 2009. Articolul estimează cheltuielile privind pensiile în sistemul de asigurări de stat după trei scenarii: valoarea punctului de pensii din salariul mediu brut este 30%, acesta fiind valoarea actuală și reprezentând scenariul de bază, 34% fiind media ultimelor 7 ani și al treilea conform modifi-

cărilor. Pe baza calculelor făcute se constată că în următorii cinci ani cheltuielile suplimentare datorate modificării valorii relative a punctului de pensie vor fi 63,3 miliarde de lei (media anulă fiind 2,59% din PIB) față de scenariul de bază. Povara crește mai mult începând cu anul 2009.

În articol sunt analizate posibilitățile de menținere ale echilibrului macroeconomic și efectele conexe. Se constată că din punct de vedere al menținerii condițiilor de creștere economică pe termen lung ar fi indicate măsuri de reducere a consumului public în paralel cu această creștere a pensiilor.

Rolul Băncii Naționale în procesul de aderare a României la Uniunea Europeană

ÁGNES NAGY – CSILLA VARGA

Lucrarea prezintă pe de o parte capitolele din Tratatul de aderare România-UE la care BNR a participat în mod direct în procesul de aderare, respectiv capitolele 3 (Libera circulație a serviciilor), 4 (Libera circulație a capitalurilor) și 11 (Uniunea Economică și Monetară), pe de altă parte face o analiză comparativă a nivelurilor indicatorilor nominali ale criteriilor de la Maastricht în perioada dinainte de aderare, respectiv anii 2003, 2004 pentru Cehia, Slovacia, Polonia și Ungaria, anii 2006, 2007 pentru România. Totodată se prezintă și se interpretează pentagonul situațiilor macroeconomice din fiecare din aceste țări înainte de aderare.

Standardele naționale în cadrul auditului intern

ISTVÁN PETE

Exponentul pe plan internațional al auditorilor interni și al structurilor organizatorice și funcționale ale auditului intern este așa cum s-a menționat „The Institute of Internal Auditors” (I.I.A.), înființat în Statele Unite în anul 1941. Normele de specialitate pentru auditorii interni elaborate de I.I.A. au rolul de a defini standardele etice și de practică, a oferi cursuri de pregătire profesională și a stimula și încuraja profesionalismul celor peste 60.000 de membri ai săi.

Construcția sistemului de norme (standarde) și de practici profesionale privind auditul intern, se datorează Institutului Auditorilor Interni din SUA. Institutul din SUA analizează evoluția cadrului profesional al practicilor de audit intern și urmărește gradul de adecvare a normelor curente cu practica auditului intern.

Cu privire la activitatea de audit intern din România se poate observa diferențe în ceea ce privește abordarea auditului intern la societăți comerciale și instituții publice, percepția auditului intern și extern, folosirea de standarde și norme diferite în domeniul auditului intern și al controlului intern. Aderarea României la UE va armoniza legislația și în acest domeniu.

Viața și activitatea agronomistului István Pap (23 februarie 1915 – 5 februarie 1994)

ZOLTÁN FARKAS

Pap István, agronomist, născut la 23. februarie 1915, Roșia Montană. A trăit cele două războaie mondiale după care e deportat ca prizonier în Siberia. Și-a dedicat toată viața pentru a educa, dar activitatea lui era stânjenit de regimul comunist. Între anii 1952 - 1975 este profesor a Facultății de Creșterea animalelor, polihistor în domeniul lui. Pe lângă activitatea la Facultate se ocupă de educarea poporului, și de consultanță de specialitate. La 5 mai 1990 este ales ca președinte de onoare a Asociației Agronomiștilor Maghiari din România.

Cooperăția în Ardeal și Europa (Recenzie de carte)

ARTILA HUNYADI – JÓZSEF SOMAI

Mișcarea cooperatistă a avut și în Ardeal un efect deosebit asupra economiei sătești, care în jumătatea secolului XX. a avut un determinant asupra dezvoltării rurale. Cooperăția în acea perioadă a fost un exemplu clasic de solidaritate. Cartea, având 455 de pagini conține 15 studii, din partea celor 15 autori, cuprinzând: (1) împrejurările sociale și economice ale formării mișcării cooperatiste din perioada respectivă, (2) tipurile cooperatiste și organele de apărare a sistemului cooperatist, (3) politicile și organele de apărare internaționale și de Uninunea Europeană, (4) reglementările și actuala Lege a cooperăției, (5) personalități care au contribuit la dezvoltarea mișcării cooperatiste, (6) sursă de documentare și de inventarul publicațiilor din domeniul cooperăției. În anexă cartea prezintă o hartă din care rezultă distribuția teritorială a cooperativelor sătești români, maghiari și săsești.

Abstracts

Memento – 100 Years Since the Historian László Kőváry Died

JÓZSEF SOMAI

László Kőváry, historian was born on the 7th July 1819 in Turda and died on the 25th September 1907 in Cluj.

He was a lion in Cluj. His activity and research domain was history, statistics, demography, historical families, ethnography, archeology, economics, politics, insurance, redaction work by more journals and redaction of schoolbooks. During more years he was an active participant by all socio-cultural events in Cluj. He gave from his own property 50 thousand m² parcel for the railroad workers.

He publicated 40 books and more than 100 articles and studies, mostly in history and economics domain: Transylvanian History, Hungary's History, Transylvanian Statistics, Insurance Encyclopedia.

The Macroeconomic Effect of the Pension Rising. Possibilities of Maintaining the Equilibrium

IMRE SZÉKELY

In the last seven years the average wage in real terms raised with 80% (in RON base) or 160% (in euro base). This article analyses the evolution of the relative pension in the public assurance system. In this context we find that in spite of the 47,4% pensions rising in real terms, the pension point and gross average wage ratio reduced from 40% (2001) to 29% (2006).

In the second part of the article there are analyzed the macroeconomic effects of the rising of minimal value of pension point to 37,5% in 2008 and to 45% in 2009 from the gross average wage. The article estimates the expenditures with public pensions on the base of three scenarios: the value of the pension point and gross average wage ratio is 30% (this being the actual value and representing the basic scenarios), 34% (the average of the last seven years) and conform modifications. On the base of these calculations already made it has found that during the next five years the extra spending thanks to the modification of

the relative value of the pension point will be 63,3 billion lei (the annual average being 2,59% of GDP) comparing to the basic scenarios. Obligations rise more from 2009.

In this article are analyzed the possibilities of maintaining the macroeconomic equilibrium and the related effects as well. It is found that in the conditions of maintaining the long term economic growth it would be indicated to implement the reduction of the public consumption in parallel with the pensions rising.

The Role of the Central Bank Regarding Romania's Integration in the EU

ÁGNES NAGY – CSILLA VARGA

The dissertation entitled *The Role of the Central Bank regarding Romania's integration in the EU* presents, on one hand the chapters from Romania's Treaty of EU Integration where the NBR had participated directly in the integration process - namely, chapter 3 (The services' free circulation), chapter 4 (The capital's free circulation) and chapter 11 (The Economic and Monetary Union). On the other hand, it includes a comparative analysis of the level of nominal indicators of the Maastricht criteria for the period before the integration, the years 2003 and 2004 in the case of the Czech Republic, Slovakia, Poland and Hungary, and the years 2006 and 2007 for Romania.

It also presents and interprets the pentagon of macroeconomic situations in each of these countries just before integration.

National Standards in the Internal Audit Sphere

ISTVÁN PETE

The international representative of the internal auditors and of the whole organizational and functional structure of the internal audit is The Institute of Internal Auditors (I.I.A.). The special regulations elaborated by the I.I.A. have the role to define the ethical and practical standards, to offer professional training and to stimulate and encourage the professionalism of his over 60.000 members. The directive of The Institute of Internal Auditors on the responsibilities of the internal audits specifies several functions of the internal auditors.

Regarding the internal auditing activity in Romania, it can be frequently observed the deficiency of users in correct understanding the difference between internal and external audit, everyone ruled by different standards, between the internal control and internal audit, due to the fact that each one of these activities has its well defined users. The right perception of the entire controlling system associated to the patrimonial entities and state institutions is becoming imperative by adopting altogether the European Union standing orders as national regulation.

István Pap's Life
(23th February 1915 - 5th February 1994)

ZOLTÁN FARKAS

István Pap, agronomist was born on the 23th of February 1915. He lived through the two world war and the Siberian captivity. He dedicated his life to educate, but the communist duress lamed his work. Between 1952 - 1975 he was professor at the stock - raising school, a polihistor in his profession. On the 5th March 1990 he became the honorary president from the RMGE.

Cooperative Society in Transylvania and Europa

ARTILA HUNYADI – JÓZSEF SOMAI

The co-operativist movement impinged remarkable on the village-economy in Transylvania, which played an important role in the rural – development of the 20th century. The cooperative society was in that period of time a classical example for solidarity. The book contains in 455 pages 15 studies from 15 authors : (1) social and economic milieu of the formation of co-operativist movement from that period, (2) co-operist type and organs standing for the co-operatist system, (3) politics and international and European defenceorgans, (4) regulations and the actually law of co-operativity, (5) personalities who promoted the co-operativist movement, (6) documentation source and the list of publications in the domain of co-operativity. In the annex of the book is presented a map about the territorial distribution of romanian, Hungarian and saxon co-operatives.

Cuprins

JÓZSEF SOMAI

100 de ani de la moartea vestitului istoric Zoltán Kőváry 3

IMRE SZÉKELY

Efectele macroeconomice ale creșterii pensiilor autohtone. Posibilități de menținere
al echilibrului 7

ÁGNES NAGY – CSILLA VARGA

Rolul Băncii Naționale în procesul de aderare a României la Uniunea Europeană . . . 19

ISTVÁN PETE

Standardele naționale în cadrul auditului intern 35

ZOLTÁN FARKAS

Viața și activitatea agronomistului István Pap 49

ATTILA HUNYADI – JÓZSEF SOMAI

Cooperarea în Ardeal și Europa – recenzie de carte 61

CSABA PÁSZTOR

Noutăți în legislația economică și financiară 69

Comunicări 73

Rezumatul revistei în limba română și engleză 75

Contents

JÓZSEF SOMAI

Memento – 100 Years Since the Historian László Kóváry Died 3

IMRE SZÉKELY

The Macroeconomic Effect of the Pension Rising. Possibilities of Maintaining
the Equilibrium 7

ÁGNES NAGY – CSILLA VARGA

The Role of the Central Bank Regarding Romania's Integration in the EU 19

ISTVÁN PETE

National Standards in the Internal Audit Sphere 35

ZOLTÁN FARKAS

István Pap's Life 49

ATTILA HUNYADI – JÓZSEF SOMAI

Cooperative Society in Transylvania and Europa 61

CSABA PÁSZTOR

Novelties of The Field of Economical and Financial Law 69

News 73

Abstracts in Romanian and English 75

Számunk szerzői

Farkas Zoltán

nyugalmazott agrármérnök, agrárgazdasági szakíró

Hunyadi Attila

adjunktus, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Történelemtudományi Kar

dr. Nagy Ágnes

adjunktus, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Közgazdaságtudományi és Gazdálkodástudományi Kar, a Román Nemzeti Bank Igazgatótanácsának tagja

Pete István

adjunktus, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Közgazdaságtudományi és Gazdálkodástudományi Kar, szenátor

Somai József

tiszteletbeli elnök, Romániai Magyar Közgazdász Társaság, a *Közgazdász Fórum* felelős szerkesztője

Székely Imre

Ph.D.-hallgató, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi és Gazdálkodástudományi Kar

Varga Csilla

végzős hallgató, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Közgazdaságtudományi és Gazdálkodástudományi Kar
